

Markéta Tereza Španělská v symbolické řeči barokních performancí

Teze habilitační práce

ROSTISLAV SMÍŠEK

Zevrubný nástin životních osudů evropských vládců a jejich rodinných příslušníků na prahu novověku tvoří od 19. století nedílnou součást historického bádání.¹ Ačkoliv od počátku novověku vznikala dějepisná díla, která měla za úkol zachytit určitou podobu panovníků, u zrodu výzkumu obrazů vládců v předmoderní době stál ve dvacátých letech 20. věku francouzský historik Marc Bloch. Ve své knize *Les rois thaumaturges* z roku 1924 se zaměřil na postižení sakrální moci panovníka optikou různých sociálních prostředí.² Vlastní zájem upřel ke vztahu divotvorné léčebné moci krále, královskému pomazání a korunovačním rituálům ve středověké a raně novověké Anglii a Francii. Marc Bloch nastínil dějiny přijímání konkrétního historického jevu v jeho sociopsychologickém rámci. Pozornost, s jakou se zabýval prvky ceremoniálu, svědčí o jeho antropologickém přístupu, který byl v té

době novátorský. Ne nadarmo také bývá označován za jednoho ze zakladatelů historické antropologie. Z díla vysvítá, že se snažil vyhnout příliš tuhým konceptuálním rámcům tehdejší historické vědy a pokoušel se hledat novou cestu. V jeho bádání hrály důležitou roli lidská imaginace a symbolické úkony. Dobře si také uvědomoval, že tyto stěžejní postižitelné abstraktní jevy nelze studovat pouze v rámci jediné vědní disciplíny – historie, ale hlásal zásadu interdisciplinarity.³

Přestože se vliv kulturní antropologie, literární vědy, psychoanalýzy a sociologie na historickou vědu od dvacátých let 20. věku postupně zvyšoval a zmiňované inspirace vedly k zásadnímu odmítnutí klasických narativních postupů pozitivistického dějepisectví, nové metodologické koncepty se prosazovaly jen pozvolna.⁴ I nadále plnily spíše méně obvyklou alternativu k převládajícímu pozitivismu.⁵

¹ Jiří HRBEK, *Panovnícký ceremoniál a rituál v historickém bádání začátku 21. století*, Český časopis historický 108, 2010, s. 276–299; TÝŽ, *Panovnícká moc v raném novověku*, in: Marie Šedivá Koldinská – Ivo Cerman (edd.), *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013, s. 119–144.

² Marc BLOCH, *Les rois thaumaturges. Étude sur le caractère surnaturel attribué à la puissance royale particulièrement en France et en Angleterre*, Paris 1924 (česky TÝŽ, *Králové divotvůrci. Studie o nadpřirozenosti přisuzované královské moci, zejména ve Francii a Anglii*, Praha 2004).

³ K tomu více doslov Jacquese Le Goffa v M. BLOCH, *Králové divotvůrci*, s. 485–519.

⁴ Michael BENTLEY, *Modern Historiography. An Introduction*, London–New York 2000.

⁵ O tom velmi výstižně rozhovor s Karlem Vocelkou o hledání cest k dějinám Habsburků, který připravil Václav Bůžek na stránkách časopisu *Dějiny a současnost* 36, 2014, č. 4, s. 14–15.

Tuto tendenci lze spatřit také ve výzkumu obrazů panovníka, kdy část historiků rekonstruovala jeho podobu na základě studia knížecích naučení, politických testamentů či osobních pamětí konkrétního vládce.⁶ Charakteristickým rysem zmiňovaných prací byl zájem o detailní popis a leckdy i zevrubnou interpretaci pramenů. Velká část z nich však nepřekročila úroveň pouhé kompilace. Navzdory tomu to byla právě spolupráce historie s ostatními humanitně zaměřenými vědami, která vytvořila podhoubí k tolik potřebné metodologické i tematické inovaci a k překonání pozitivistického odkazu.⁷

Další důležité metodologické podněty, jež dodnes velkou měrou inspirují mnohé dějepisce zabývající se raným novověkem, přinesla práce medievisty německého původu Ernsta Hartwiga Kantorowicze *The King's Two Bodies* z roku 1957.⁸ Právě on se ve svých výzkumech funerálních královských ceremonií a rituálů věnoval politickým metaforám spojeným se

sakrálním rozměrem panovnické moci, jejímu symbolickému poselství a skrytým mystériím středověké politické teologie.⁹ Mezi prvními přišel s konceptem vnímání osoby panovníka jako „krále dvou těl“ – „těla politického (duchovního, mystického)“ a „těla přirozeného (biologického)“. Zatímco „přirozené (biologické) tělo“ se vyznačovalo obvyklými fyzickými atributy a charakteristickými lidskými rysy, „politické (duchovní, mystické) tělo“ v sobě neslo transcendentní rozměr – božský princip a sloužilo jako viditelný symbol úřadu svěřeného samotným bohem. Z něj do popředí vystupovaly mesiášské a eschatologické prvky středověkého vladaření jako příprava na druhý příchod Krista a nástup „Říše věčné blaženosti a míru.“¹⁰ Především pod vlivem studia liturgických a eklesiologických děl, náboženských polemik a ikonografických pramenů podobně jako Marc Bloch zdůrazňoval zásadu interdisciplinarity a nutnost pohlížet na panovnický majestát ve vztahu k symbo-

⁶ Se shrnutím starší literatury Rainer A. MÜLLER, *Die deutschen Fürstenspiegel des 17. Jahrhunderts. Regierungslehren und politische Pädagogik*, Historische Zeitschrift 240, 1985, s. 571–597; Heinz DUCHHARDT (ed.), *Politische Testamente und andere Quellen zum Fürstenethos der frühen Neuzeit*, Darmstadt 1987; Konrad REGEN (ed.), *Das Herrscherbild im 17. Jahrhundert*, Münster 1991.

⁷ Martin DINGES, „Historische Anthropologie“ und „Gesellschaftsgeschichte“. *Mit dem Lebensstilkonzept zu einer „Alltagskulturgeschichte“ der frühen Neuzeit*, Zeitschrift für historische Forschung 24, 1997, s. 179–214.

⁸ Ernst Hartwig KANTOROWICZ, *The King's Two Bodies. A Study in Mediaeval Political Theology*, Princeton 1957 (česky TÝŽ, *Dvě těla krále. Studie středověké politické teologie*, Praha 2014). K osobě tohoto historika německého původu více Alain BOUREAU, *Kantorowicz: Geschichten eines Historikers*, Stuttgart 1992.

⁹ Srov. Paul KLÉBER MONOD, *The Power of Kings. Monarchy and Religion in Europe 1589–1715*, New Haven–London 1999; Luise SCHORN-SCHÜTTE (ed.), *Aspekte der politischen Kommunikation im Europa des 16. und 17. Jahrhunderts. Politische Theologie – Res Publica-Verständnis – konsensgestützte Herrschaft*, München 2004.

¹⁰ Eckhart GRÜNEWALD – Ulrich RAULFF (edd.), *Ernst Hartwig Kantorowicz: Götter in Uniform. Studien zur Entwicklung des abendländischen Königtums*, Stuttgart 1998.

lickým prostředkům, jimiž monarcha dával najevo vlastní výlučné sociální postavení v čele hierarchicky uspořádané středověké společnosti.¹¹

Neosymbolistická škola založená Ernestem Hartwigem Kantorowiczem, která se zaměřila právě na poznání královské symboliky a rituálů spojených s královskou mocí, se od počátku šedesátých let 20. věku postupně rozdělila do dvou metodologicky odlišných badatelských směrů. Současně opustila období středověku a těžiště svého výzkumu přesunula do raného novověku, především k osobě francouzského krále Ludvíka XIV.¹² První z přístupů charakterizuje silný vliv kulturní antropologie a sociální psychologie na poznání funkce politických slavností a jejich odraz v očích účastníků především na základě studia dochovaných ikonografických i písemných pramenů a památek hmotné kultury. Zájem amerických a západoev-

ropských historiků se soustředil na činnost politických institucí a jejich vztah k vladaři, reflexi panovnické autority a rituály spjaté s výkonem moci. V čele této skupiny badatelů stál jeden z nejloubavějších Kantorowiczových žáků – Ralph Gieseý, jenž se zaměřil na postižení evropské politické imaginace prostřednictvím představ zakotvených v ceremonálu francouzských panovníků raného novověku.¹³ Předmětem zájmu Sarah Hanleyové, Lawrence Bryanta či Richarda A. Jacksona se stala interpretace rituálních představ, které obsahovaly královská korunovace, svatby, pohřby či zasedání mocenských institucí. Právě tyto slavnostní příležitosti prostřednictvím svých vnějších forem vyzařovaly velké množství skrytých politických významů.¹⁴

Druhý – literární – přístup se nese v duchu poststrukturalistického myšlení, přičemž ve stylu Nové kritiky kladl důraz

¹¹ Srov. Paul ARCHAMBAULT, *The Analogy of the Body in Renaissance Political Literature*, Bibliothèque de l'Humanisme et Renaissance 29, 1967, s. 21–53; Sergio BERTELLI, *Il corpo del re. La sacralità del potere nell'Europa medievale e moderna*, Firenze 1990; Týž, *Rex et sacerdos: The Holiness of the King in European Civilization*, in: Allan Ellenius (ed.), *Iconography, Propaganda and Legitimation: The Origins of the Modern State in Europe, 13th to 18th Centuries*, Oxford–New York 1998, s. 123–145; Jiří HRBEK, *Absolutismus. Konstrukce a dekonstrukce jednoho historického pojmu*, Český časopis historický 105, 2007, s. 643–688.

¹² Srov. Alain BOUREAU, *Le Simple Corps du roi. L'impossible sacralité des souverains français*, Paris 1988. K recepci Kantorowiczova díla především v posledních dvou desetiletích více David NORBROOK, *The Emperor's new body? Richard II, Ernst Kantorowicz, and the politics of Shakespeare criticism*, *Textual Practice* 10, 1996, č. 2, s. 329–357; Wolfgang ERNST – Cornelia VISMANN (edd.), *Geschichtskörper: Zur Aktualität von Ernst Kantorowicz*, München 1998.

¹³ Ralph GIESEY, *The Royal Funeral Ceremony in Renaissance France*, Geneva 1960; Týž, *Cérémonial et puissance souveraine en France XVIe–XVIIe siècles*, Paris 1988. Ke vztahu Ralpa Gieseého a Ernsta Hartwiga Kantorowicze více Týž, *Ernst H. Kantorowicz. Scholarly Triumphs and Academic Travails in Weimar Germany and the United States*, *Leo Baeck Institute Yearbook* 30, 1985, s. 191–202.

¹⁴ Sarah HANLEY, *The Lit de Justice of the Kings of France: Constitutional Ideology in Legend, Ritual, and Discourse*, Princeton 1983; Richard A. JACKSON, *Vive le roi! A History of the French Coronation from Charles V to Charles X*, Chapel Hill–London 1984; Lawrence BRYANT, *The King and the City in the Parisian Royal Entry Ceremony: Politics, Ritual and Art in the Renaissance*, Genève 1986.

na neslučitelnost a odlišnou vypovídací hodnotu historických textů a ikonografických pramenů.¹⁵ Podle diskusí iniciovaných Rolandem Barthesem, z nichž vzešla metoda dekonstrukce Jacquese Derridy, se text nevztahoval k historické skutečnosti, ale uzavíral se sám do sebe. Tím se stíral viditelný rozdíl mezi fikcí a skutečností. Každý text představoval sporný „terén,“ kdy to, co „říkal“ na povrchu, nemuselo být rozuměno bez odkazu k úkrytům a kontextualizacím významu, které současně vedly k významu textu. Navíc text nebyl závislý pouze na vnějším světě, ale také na svém autorovi a jeho ideologických předpokladech. Pozornost se proto měla věnovat také strukturám řeči, myšlení a jednání, v jejichž kontextu se odehrával intelektuální vývoj.¹⁶ Z výše naznačených důvodů bylo nutné osvobodit text od konkrétního pisatele.¹⁷

K nejvýraznějším představitelům literárního směru patřili Louis Marin a Jean-Marie Apostolides. Právě oni začali zkoumat formy sebeprezentace Ludvíka XIV. optikou architektury, hudby a vý-

tvárního umění. Získané poznatky srovnávali s dobovým písemným svědectvím, které podrobili přísné kritice. Stranou pozornosti však ponechávali přímou vazbu prozkoumaných pramenů na politickou propagandu krále. Louis Marin ve svém díle *Le Portrait du Roi* analyzoval dialektický vztah mezi symbolickým světem a svrchovanou mocí v dobových spisech Jeana La Fontaina, Jeana Racina, Charlese Perraulta a Blaise Pascala a v malířských dílech Caravaggia, Philippa de Champaigne, Charlese Le Bruna a Nicolase Poussina.¹⁸ Naznačil složitý vztah mezi jazykem a obrazem, mezi lingvistickými a grafickými symboly, mezi vnímáním a pojetím. Právě nástin teorie i praxe veřejné reprezentace ve druhé polovině 17. století charakterizuje široký interdisciplinární přístup a zájem Louise Marina o dějiny umění, estetiku, filozofii, kulturní historii a především sémiotiku.¹⁹ Do popředí prací Jeana-Marie Apostolidesa o reprezentační roli divadla v „*Ancien Régime*“ a přechodu utváření obrazu Ludvíka XIV. od „*roi-machiniste*“ k „*roi-machine*“ vystupuje vyvá-

¹⁵ Ben AGGER, *Critical Theory, Poststructuralism, Postmodernism: Their Sociological Relevance*, Annual Review of Sociology 17, 1991, s. 105–131. Srov. Kenneth M. NEWTON, *Nová kritika a vzestup interpretace*, Aluze. Revue pro literaturu, filozofii a jiné 11, 2008, č. 2, s. 41–59.

¹⁶ John Pocock, *A Discourse of Sovereignty. Observations on the Work in Progress*, in: Nicholas Phillipson – Quentin Skinner (edd.), *Political Discourse in Early Modern Britain*, Cambridge 1993, s. 377–428; Louis MARIN, *Topique et figures de l'énonciation. „C'est moi que je peins...“ La part de leil*, Paris 1989, s. 151–153; Christian JOUHAUD, *Pratiques historiennes des textes*, in: Claude Reichler (ed.), *L'interprétation des textes*, Paris 1989, s. 53–79.

¹⁷ Roland BARTHES, *The Discourse of History*, Comparative Criticism: A Yearbook 3, 1981, s. 3–28; Art BERMAN, *From the New Criticism to Deconstruction*, Urbana 1988; Georg G. IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století. Od vědecké objektivitě k postmoderní výzvě*, Praha 2002, s. 113–114; Hans-Ulrich WEHLER, *Historisches Denken am Ende des 20. Jahrhunderts, 1945–2000*, Göttingen 2002², s. 85–104.

¹⁸ Louis MARIN, *Le Portrait du Roi*, Paris 1981; TÝŽ, *De la représentation*, Paris 1993.

¹⁹ Philippe-Joseph SALAZAR, *La manière Marin et le fétiche langage*, Littératures Classiques 50, 2004, s. 119–136.

žený literární criticismus, s nímž pohlížel na divadelní produkce v jejich originálním kontextu. Apostolidès chápal historická díla, s kterými pracoval, jako unikátní svědectví o emocionálním a intelektuálním životě na dvoře francouzského krále. Skrytá poselství písemných pramenů nebylo snadné na první pohled odhalit, proto bylo nezbytně nutné vést s kritickým nadhledem dialog s těmito památkami.²⁰

Práce obou svrchu zmiňovaných směrů po stránce metodologické silně ovlivnily další (literární) historiky a historiky umění, kteří se zabývali reprezentačními praktikami a konstrukcí obrazu nejen francouzských králů.²¹ Zajímavé místo v tomto ohledu zaujímá kniha Abby E. Zangerové o svatební fikci Ludvíka XIV. a španělské infantky Marie Terezy roku 1660, jež se soustředila na odhalení symbolické funkce politických metafor skrytých v dílech autorů poloviny 17. století a porozumění jejich obsahu prostřednictvím klasicistní rétoriky.²² Profesorka francouzské literatury na Harvardské univerzitě se zaměřila především na písemné a ikonografické

prameny. Její postup důsledně kopíroval sémiotické čtení textů Louise Marina i obrazovou a textovou analýzu Jeana-Marie Apostolidèse. Současně však zdůrazňovala nezastupitelný antropologický rozměr rituálu pro Francii i samotného krále. Navíc pod vlivem britského antropologa Victora Turnera studovala liminální a přechodovou vlastnost celé slavnostní události a její dopad na různé společenské vrstvy. Ve své práci tak obratně navázala na metodologická východiska obou směrů, které vycházely z díla Ernsta Hartwiga Kantorowicze, a pokusila se o určitý metodologický synkretismus.²³

Metodologickými východisky antropologického i literárního směru se inspiroval také Peter Burke v paradigmatické práci *The Fabrication of Louis XIV.* z počátku devadesátých let 20. století.²⁴ Právě jeho dílo dalo tolik potřebný podnět k nebyvalému rozkvětu dalšího bádání, jež se v současnosti pohybuje na pomezí historie, dějin umění a dějin politického myšlení. Anglický historik se s vynikající znalostí teoretických otázek dějin mentalit či his-

²⁰ Jean-Marie APOSTOLIDÈS, *Le Prince sacrifié. Théâtre et politique au temps de Louis XIV.*, Paris 1981; též, *Le Roi-machine. Spectacle et politique au temps de Louis XIV.*, Paris 1985.

²¹ David Lee RUBIN (ed.), *Sun King: The Ascendancy of French Culture during the Reign of Louis XIV.*, Washington 1992; Hélène MERLIN-KAJMAN, *Public et littérature en France au XVIIe siècle*, Paris 1994; TÁŽ, *L'absolutisme dans les lettres et la théorie des deux corps: passions et politique*, Paris 2001; Gérard SABATIER, *Versailles ou la figure du roi*, Paris 2000; Christian JOUHAUD, *Sauver le Grand-Siècle? Présence et transmission du passé*, Paris 2007.

²² Podrobněji k tomu Wilfried BARNER, *Barockrhetorik. Untersuchungen zu ihren geschichtlichen Grundlagen*, Tübingen 2002².

²³ Abby E. ZANGER, *Scenes from the Marriage of Louis XIV: Nuptial Fictions and the Making of Absolutist Power*, Stanford 1997. Srov. Robert DESCIMON, *Les fonction de la métaphore du mariage politique du roi et de la république. France XVIe-XVIIe siècles*, Annales ESC 47, 1992, s. 1127–1147; Margaret M. MCGOWAN (ed.), *Dynastic marriages 1612/1615: a celebration of the Habsburg and Bourbon unions*, Farnham–Burlington 2013.

torické antropologie ve svých výzkumech soustředil především na konstrukci obrazu „krále slunce“ v kolektivních představách jeho současníků a nastínil vnitřní dějiny života jednoho mýtu, které daleko přesáhly hranice Francie. Vlastní knihu chápal jako příspěvek k dějinám komunikace, distribuce, přijímání a vnímání symbolických forem.²⁵ Autor vykreslil v pestrých barvách zvláštní dvorskou racionalitu Versailles či Palais Royal ve druhé polovině 17. a na počátku 18. století. Historickopolitické události vlády „*roi soleil*“ kladl v chronologické řadě a všimal si proměny reprezentčních praktik a strategií krále vůči svému blízkému i vzdálenému okolí. Základem výběru Burkeho metody byla interdisciplinární kritika médií, jimiž Ludvík XIV. vizualizoval svůj obraz. Mezi nimi nechyběly portréty a další ikonografické předměty, baletní, divadelní a operní produkce, ceremoniální předpisy, panegyrické básně,

pamflety, sošky, tištěné zpravodajství, medaile a mince.

Svým metodologickým i koncepčním pojetím výzkumu konstrukce obrazu francouzského krále Peter Burke inspiroval další západoevropské a americké historiky a historičky.²⁶ S příchodem nového tisíciletí se nedílnou součástí systematického výzkumu podoby raně novověkých vládců stalo také bádání o obrazech manželek evropských panovníků či samotných vládkyň. Optikou moderních genderových přístupů se především historičky začaly zabývat kategoriemi spojenými s mocí, vládnutím, patronátní (uměleckou) a politickou činností, každodenním životem a dobovým obrazem těchto jedinců na prahu novověku. Nejvíce poznatků bylo prozatím dosaženo o anglických královnách, zejména o Alžbětě I.,²⁷ a manželce Ludvíka XVI. Marii Antoinettě.²⁸ Stranou pozornosti však nezůstaly ani španělské

²⁴ Peter BURKE, *The Fabrication of Louis XIV.*, New Haven–London 1992; DERS., *The Demise of Royal Mythologies*, in: A. Ellenius (ed.), *Iconography, Propaganda, and Legitimation*, s. 245–254. K jeho metodologickým východiskům také Týž, *Historians, Anthropologists and Symbol*, in: Emiko Ohnuki Tierney (ed.), *Culture Though Time*, Stanford 1990, s. 268–323; Týž, *Silné a slabé stránky historie mentalit*, in: Týž (ed.), *Variety kulturních dějin*, Brno 2006, s. 169–189.

²⁵ Srov. Týž, *Städtische Kultur in Italien zwischen Hochrenaissance und Barock*, Berlin 1987.

²⁶ Se shrnutím starší literatury Teofilo F. RUIZ, *A King Travels: Festive Traditions in Late Medieval and Early Modern Spain*, Princeton 2012; Kevin M. SHARPE, *Reading Authority and Representing Rule in Early Modern England*, London–New York 2013; Giora STERNBERG, *Status Interaction During the Reign of Louis XIV.*, Oxford 2014.

²⁷ Z nepřehledného množství odborné literatury pouze Ilona D. BELL, *Elizabeth I: The Voice of a Monarch*, Palgrave 2010; Anna RIEHL, *The Face of Queenship: Early Modern Representations of Elisabeth I.*, New York 2010; Sarah DUNCAN, *Mary I: Gender, Power, and Ceremony in the Reign of England's First Queen*, Palgrave 2012. V těchto pracích je rovněž uvedena starší literatura.

²⁸ S odkazy na další literaturu jen Fanny COSANDREY, *La reine de France. Symbole et pouvoir, XVe–XVIIIe siècle*, Paris 2000; Dena GOODMAN – Thomas E. KAISER (edd.), *Marie Antoinette: Writing on the Body of a Queen*, New York–London 2003. Srov. Elizabeth McCARTNEY (ed.), *Queens in the Cult of the French Renaissance Monarchy: Public Law, Royal Ceremonial, and Political Discourse in the History of Regency Government*, Routledge 2005.

královny a jejich dcery.²⁹ Teprve v posledních několika letech se výzkumy raně novověkých panovnic staly předmětem širšího mezinárodního srovnávacího studia napříč jednotlivými evropskými státy a monarchiemi v časovém horizontu 16. až 18. století.³⁰

Metodologická inspirace Petera Burkeho a konstrukce obrazu Leopolda I.

Koncepční a metodologické vlivy Petera Burkeho lze spatřit také ve výzkumu obrazu rakouských Habsburků. Jeho žákyně Maria Goloubeva si zvolila za předmět svého výzkumu rekonstrukci „oficiálního“ obrazu Leopolda I.³¹ Ne náhodou upřela pozornost k současníkovi a mocenskému protivníkovi Ludvíka XIV. Nijak nezasírala, že jde o jakousi metodologickou a tematicky zaměřenou analogii ke knize

svého učitele *The Fabrication of Louis XIV.* Tomu odpovídala také pramenná východiska a struktura práce, v nichž se inspirovala právě Peterem Burkem. I když použila pestrou škálu písemných a ikonografických pramenů, ve svém výkladu propůjčila hlavní slovo operním libretům, divadelním hrám a panegyrické literatuře. Právě v nich spatřovala jeden z neúčinnějších propagandistických nástrojů reprezentace. Ve čtyřech obsáhlých kapitolách chronologicky naznačila, jak se během vlády Leopolda I. postupně proměňovala estetika jeho moci (*aesthetic of power*), přičemž neustále zdůrazňovala mocenskou rivalitu s francouzským králem.

Poněkud odlišný pohled na císařský dvůr a osobu Leopolda I. zvolil Rouven Pons, který se zaměřil na mnohovrstevnatost forem reprezentace na sociokulturním pozadí vídeňského dvora ve druhé

²⁹ Ruth BETEGÓN DÍEZ, *Isabel Clara Eugenia. Infanta de España y soberana de Flandres*, Madrid 2004; Theresa EARENIGHT (ed.), *Queenship and Political Power in Medieval and Early Modern Spain*, Aldershot 2005; LAURA OLIVÁN SANTALIESTRA, *Mariana de Austria. Imagen, poder y diplomacia de una reina cortesana*, Madrid 2006; TÁŽ, *Isabel de Bourbon*, Lisboa 2012; Cordula VAN WYHE (ed.), *Isabel Clara Eugenia: Female Sovereignty in the Courts of Madrid and Brussels*, Madrid–London 2011; Annemarie JORDAN, *A rainha colecionadora. Catarina de Austria*, Lisbon 2012. Nejnověji Anne J. CRUZ – Maria GALLI STAMPINO (Hgg.), *Early Modern Habsbourg Women. Transnational Contexts, Cultural Conflicts, Dynastic Continuities*, Farnham–Burlington 2013, kde je uvedena i další literatura.

³⁰ Pouze výběrově Clarissa CAMPBELL ORR (ed.), *Queenship in Europe, 1660–1815: The Role of the Consort*, Cambridge 2004; Regina SCHULTE, *The Body of the Queen: Gender and Rule in the Courtly World, 1500–2000*, Berghahn 2006; Sharon L. JANSEN, *The Monstrous Regiment of Women: Female Rulers in Early Modern Europe*, Palgrave 2009; Jo ELDRIDGE CARNEY, *Fairy Tale Queens: Representations of Early Modern Queenship*, New York 2012; William MONTER, *The Rise of Female Kings in Europe, 1300–1800*, Yale 2012; Elena WOODACRE, *Mediterranean Queenship: Negotiating the Role of the Queen in the Medieval and Early Modern Era*, Basingstoke 2013. Ke zhodnocení nepřeborného množství západoevropské a americké literatury o výzkumech obrazu raně novověkých vládkyň a manželek panovnic se autor vrátí ve zvláštní přehledové studii.

³¹ Maria GOLOUBEVA, *The Glorification of Emperor Leopold I. in Image, Spectacle and Text*, Mainz 2000. K tomu také TÁŽ, *Hofrepräsentation Kaiser Leopolds I. und ihre Wirkung außerhalb von Wien*, Morgen-Glantz. Zeitschrift der Christian Knorr von Rosenroth-Gesellschaft 17, 2007, s. 209–216.

polovině 17. století.³² Přestože použil podobná pramenná východiska jako Maria Goloubeva, své pojednání obohatil o zasvěcený výklad sebe prezentace panovníka prostřednictvím architektonických staveb, efemérní architektury a dvorského ceremonálu. Správně si uvědomil, že jednotlivé podoby obrazu císaře nelze studovat izolovaně, bez přihlídnutí k dalším osobám, jež se podílely na utváření obrazu Leopolda I., zejména k dvorské šlechtě a zahraničním diplomatům. Právě oni představovali jeden z nejdůležitějších komunikačních kanálů, kterým se dvorská kultura a obraz panovníka šířily do jednotlivých částí podunajské monarchie i celého evropského kontinentu. Nedílnou součástí knihy proto tvoří kapitoly o reprezentaci urozených osob v metropoli habsburského soustátí.³³ Dalším charakteristickým rysem práce Rouvena Ponse je snaha o komparativní přístup, neboť se pokusil srovnat formy reprezentace Leopolda I. s jeho syny Josefem I. a Karlem VI. i princem Evženem Savojským a zasadit je do kontextu kulturního, politického a společenského vývoje v 17. a 18. století.

Odlišný přístup než Maria Goloubeva či Rouven Pons k obrazu Leopolda I. si vybrala ve své disertační práci Jutta

.....

³² Rouven PONS, „*Wo der gekrönte Löw hat seinen Kayser-Sitz*“. *Herrschaftsrepräsentation am Wiener Kaiserhof zur Zeit Leopolds I.*, Engelbach–Frankfurt am Main–München–New York 2001.

³³ Srov. Andreas PEČAR, *Die Ökonomie der Ehre. Höfischer Adel am Kaiserhof Karls VI.*, Darmstadt 2003; TÝŽ, *Zeichen aristokratischer Vortrefflichkeit. Hofzeremoniell und Selbstdarstellung des höfischen Adels am Kaiserhof (1648–1740)*, in: Marian Füssel – Thomas Weller (edd.), *Ordnung und Distinktion. Praktiken sozialer Repräsentation in der ständischen Gesellschaft*, Münster 2005, s. 181–198.

³⁴ Jutta SCHUMANN, *Die andere Sonne. Kaiserbild und Medienstrategien im Zeitalter Kaiser Leopolds I.*, Berlin 2003.

³⁵ Srov. David RANDALL, *Epistolary Rhetoric, the Newspaper, and the Public Sphere*, Past and Present 198, 2008, s. 3–32.

Schumannová.³⁴ Charakteristickým rysem výzkumů německé historičky byla pestrost archivních pramenů, s nimiž pracovala. Ačkoliv se zabývala korespondencí, osobními deníky a některými dalšími písemnými, hmotnými i ikonografickými prameny, zvláštní důraz kladla na novinové zpravodajství ve druhé polovině 17. století, pamflety, letáky a (kramářské) písně.³⁵ Ne náhodou se zaměřila na tento typ pramenů, neboť se při konstrukci obrazu císaře snažila oprostit od jakékoliv idealizace Leopolda I., kterou nabízela díla umělců snažících se vědomě vykreslit tohoto panovníka v příznivých barvách a vloudit se do jeho přízně. Na základě podrobného studia raně novověké publicistiky naznačila, jak se proměňovala „*multiplizierende Imagepflege*“ Leopolda I. v letech 1658–1690. Více než recepce obrazu císaře v očích vyšších sociálních vrstev, zejména šlechty, ji zajímaly představy neurozených součástí společnosti. Přesto byla nucena konstatovat, že novinové zprávy dokázaly ovlivnit imaginaci jen nepatrné části populace. Současně si uvědomila, že jednotlivé podoby obrazu panovníka silně omezovala média, prostřednictvím nichž se šířil. Díky tomu mohla nabídnout jednu z mnoha podob sebe prezentace Leopolda I., kterou sám

dokázal jen nepatrně ovlivnit, a porovnat ji s výpovědí dalších dostupných pramenů.

Koncepčně i metodologicky nesmírně zajímavý pohled na sebezprezentaci habsburských panovníků a císařský dvůr ve Vídni nabídla edice dvorských ceremoniálních protokolů a instrukcí nejvyšším dvorským úředníkům z let 1652–1800 vydaná kolektivem autorů pod vedením Irmgard Pangerlové, Martina Scheutze a Thomase Winkelbauera.³⁶ Nedílnou součástí obsáhlé edice tvoří dvanáct studií, v nichž se historici a historičky postupně věnovali interpretaci jednotlivých oblastí každodenní interakce, kterou tyto normativní prameny reglementovaly (audience, bohoslužby, náboženské i světské slavnosti, slavnosti Řádu zlatého rouna, polibek ruky). Svá pojednání vystavěli, bez přihlídnutí k dalším archiváliím, výhradně na výpovědi ceremoniálních protokolů a instrukcí. Optikou antropologického pohledu tak velmi neotřele nastínili neobvykle velkou vypovídací hodnotu a rozličné interpretační možnosti konkrétního historického pramene. Zájemem o detailní popis a důkladnou interpretaci navíc ukázali, jak se jevy bytostně spojené s císařem a jeho rodinou, jimiž se přednostně zabývali, (ne) proměňovaly v časovém horizontu téměř dvou století.

Právě v pracích Marie Goloubey, Rouvena Ponse a Jutty Schumannové i historiků kolem Irmgard Pangerlové, Martina Scheutze a Thomase Winkelbauera dosáhlo současné bádání o utváření a podobách obrazu Leopolda I. i dalších příslušníků habsburského rodu prozatím svého interpretačního vrcholu. I když jde v podstatě o rozdílné koncepční a metodologické pohledy na „*Imagepflege*“ Leopolda I., lze v nich najít společné paralely, které vedou k podobným závěrům. Jedním z nich je popření tradičního paradigmatického tvrzení, že císařský dvůr ve Vídni a jeho kultura stála ve druhé polovině 17. a na počátku 18. století zcela ve stínu Palais Royal a Versailles Ludvíka XIV.³⁷ Vytvořený prostor lze navíc využít ke kladení nových otázek a k formulování nových badatelských témat týkajících se panovnické propagandy.

Markéta Tereza Španělská ve světle historické literatury

Nedílnou součástí zmiňovaného vědeckého diskursu tvořila také konstrukce obrazu manželek Leopolda I. – Markéty Terezy Španělské, Klaudivie Felicitas Tyrolské a Eleonory Magdaleny Falcko-Neuburské. Právě jim historická věda, na rozdíl od manželek a dcer španělských králů

³⁶ Irmgard PANGERL – Martin SCHEUTZ – Thomas WINKELBAUER (edd.), *Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonialprotokolle (1652–1800). Eine Annäherung*, Innsbruck–Wien–Bozen 2007. Srov. Jakob WÜHRER – Martin SCHEUTZ (edd.), *Zu Diensten Ihrer Majestät. Hofordnungen und Instruktionsbücher am frühneuzeitlichen Wiener Hof*, Wien–München 2011; Anita HIPFINGER – Josef LÖFFLER – Jan Paul NIEDERKORN – Martin SCHEUTZ – Thomas WINKELBAUER – Jakob WÜHRER (edd.), *Ordnung durch Tinte und Feder? Genese und Wirkung von Instruktionen im zeitlichen Längsschnitt vom Mittelalter bis zum 20. Jahrhundert*, Wien–München 2012.

³⁷ Grete KLINGENSTEIN, *Zwei Höfe im Vergleich: Wien und Versailles*, Francia. Forschungen zur westeuropäischen Geschichte 32, 2005, s. 169–179, zde s. 169–170.

16. a 17. století, prozatím nevěnovala přílišnou pozornost.³⁸ Toto konstatování se však jen částečně týká druhorozené dcery španělského krále Filipa IV. Markéty Terezy, s níž se Leopold I. oženil 5. prosince 1666 v augustiniánském kostele ve Vídni. Za jeden z hlavních důvodů takového zájmu je třeba považovat tíživou situaci, do níž se v polovině 17. století obě linie potomků Rudolfa I. dostaly. Filip IV. i Leopold I. prozatím nedokázali zplodit legitimního mužského potomka, který by Habsburkům zaručil kontinuitu vlády v podunajské monarchii a Španělském království.³⁹ Sňatek syna Ferdinanda III. s dcerou Filipa IV. měl proto zajistit zákonného dědice, jenž by v případě nutnosti opět po téměř 150 letech spojil dvě rodové větve v jedinou.⁴⁰ Pokud by osobou

Filipa IV. španělští Habsburkové skutečně vymřeli, získal by Leopold I. na úkor svého hlavního mocenského konkurenta na evropském kontinentě francouzského krále Ludvíka XIV., který se roku 1660 oženil se starší dcerou Filipa IV. Marií Terezou, ohromné dědictví. Sestra Markéty Terezy i její manžel se ve svatební smlouvě museli písemně zříct jakýchkoliv nároků na španělskou korunu.⁴¹

Na atraktivitě zmiňované historické postavy jako badatelského tématu se rovněž nemalou měrou podepsal dvorní malíř Filipa IV. Diego Velázquez a jeho slavný obraz *Las Meninas* z roku 1656. Na malbě je vyobrazena v jednom z pokojů madridského královského paláce Alcázar ve společnosti dvorních dam právě pětiletá Markéta Tereza.⁴² Jak podotkla v jedné

³⁸ Friedrich KRYZA-GERSCH – Barbara RUCK, *Ave Claudia imperatrix. Die Hochzeit Kaiser Leopolds I. mit Erzherzogin Claudia Felicitas von Tirol in Graz 1673. Schloß Eggenberg als Residenz der kaiserlichen Braut*, Graz 1983; Susanne RODE-BREYMAN, *Musiktheater eines Kaiserpaars. Wien 1677 bis 1705*, Hildesheim–Zürich–New York 2010 a práce Wolfganga KAPSE, *Eleonore Magdalena (Theresia) von Pfalz–Neuburg (1655–1720)*, přístupná na <http://www.pfalzneuburg.de/wp-content/uploads/2010/03/EleonoreMagdalena1.pdf>.

³⁹ Francisco C. CEBALLOS – Gonzalo ÁLVAREZ, *La genética de los matrimonios consanguíneos*, Dendra médica. Revista de humanidades 10, 2011, s. 160–176, zde s. 170–176.

⁴⁰ John Philip SPIELMAN, *Leopold I. Zur Macht nicht geboren*, Graz–Wien–Köln 1981, s. 45–46; Jiří LOUDA – Michael MACLAGAN, *Lines of Succession. Heraldry of the Royal Families of Europe*, London 1995, s. 99–107

⁴¹ Joseph FIEDLER (ed.), *Die Relationen der Botschafter Venedigs über Deutschland und Österreich im 17. Jahrhundert II*, Wien 1867, s. 36–37. O vývoji událostí po vyměření španělských Habsburků více John LYNCH, *Bourbon Spain, 1700–1808*, Oxford 1989; Friedrich EDELMAYER – Virginia LEÓN SANZ – José Ignacio RUIZ RODRÍGUEZ (edd.), *Hispania – Austria III. Der Spanische Erbfolgekrieg. La Guerra de Sucesión española*, Wien 2008; Matthias SCHNETTGER, *Der Spanische Erbfolgekrieg. 1701–1713/14*, München 2014.

⁴² Pouze výběrově, s odkazy na další četnou literaturu Caroline KESSER, *Las Meninas von Velázquez. Eine Wirkungs- und Rezeptionsgeschichte*, Berlin 1994; Thierry GREUB (ed.), *Las Meninas im Spiegel der Deutungen. Eine Einführung in die Methoden der Kunstgeschichte*, Berlin 2001; Reinhard LIESS, *Im Spiegel der „Meninas“. Velázquez über sich und Rubens*, Göttingen 2003; Suzanne L. STRATTON-PRUITT, *Velázquez's Las Meninas*, Cambridge–New York 2003; Svetlana LEONTIEF ALPERS, *The Vexations of Art: Velázquez and Others*, New Haven–London 2005; Gertje R. UTLEY – Malén GUAL,

ze svých studií americká historička umění Svetlana Alpersová, již od svého vzniku patřilo dílo díky své složitě, nejednoznačné kompozici a symbolice k nejčastěji analyzovaným a reflektovaným malbám „in all of Western painting.“⁴³ Ne náhodou italský barokní malíř Luca Giordano o tomto obraze neváhal poznamenat, že v očích dalších generací malířů představoval jakousi „la Teologia della Pittura.“⁴⁴ V podobném duchu se o více než století později vyjadřoval o Velázquezově díle slavný anglický portrétista Thomas Lawrence: „... it is the true philosophy of the art, the selection of essentials, of all which first and last strikes the eye and senses of the spectator.“⁴⁵

O fascinaci Velázquezovými *Las Meninas* a postavou malé infantky vypovídá také skutečnost, že nezaujaly pouze malíře

.....

Olvidando a Velázquez: Las Meninas, Barcelona 2008; Xavier DE HARLAY, *Les Ménines ou l'art conceptuel de Diego Vélasquez*, Montlouis-sur-Loire 2011. Nejnověji Eva-Bettina KREMS, *Dynastische Identität und europäische Politik der spanischen Habsburger in den 1650er Jahren. Diego Velázquez' Bildnisse als Teil einer höfisch-politischen Porträtkultur*, in: Herbert Karner – Ingrid Ciulisová – Bernardo J. García García (edd.), *The Habsburgs and their Courts in Europe, 1400–1700: Between Cosmopolitanism and Regionalism*, Vienna–Leuven 2014, s. 115–131; Sabine HAAG (ed.), *Velázquez*, München 2014; Martina PIPPAL, *Mascha und Margarita: eine Reise ins Innere der Kunst. Zu „Las Meninas“ von Diego Velázquez*, Wien 2014; Javier PORTÚS PÉREZ (ed.), *Velázquez. Las Meninas and the Late Royal Portraits*, London 2014.

- ⁴³ Svetlana ALPERS, *Interpretation without Representation, or, The Viewing of Las Meninas*, *Representations* 1, 1983, s. 31–42, zde s. 31. Srov. Marian ORTUÑO, *Reading Las Meninas. An Ekphrastic Approach to Teaching Don Quijote*, *Hispania* 95, 2012, s. 681–697; Simon ALTMANN, *The Illusion of Mirrors. Velázquez's Las Meninas*, *European Review* 21, 2013, s. 1–9.
- ⁴⁴ Antonio PALOMINO, *El Museo pictórico y la Escala óptica*, Madrid 1947, s. 920; Jon Manchip WHITE, *Diego Velázquez: Painter and Courtier*, London 1969, s. 140–141.
- ⁴⁵ Ronald SUTHERLAND GOWER, *Sir Thomas Lawrence*, London–Paris–New York 1900, s. 83.
- ⁴⁶ Srov. například Jaime SABARTÉS, *Picasso: Variationen über „Las Meninas“ von Velázquez*, Wien–München 1960; Fernando MARIAS (ed.), *Otras Meninas*, Madrid 1995; Mary Anne GOLEY, *The Influence of Velázquez on Modern Painting: The American Experience*, Washington 2000; Gertje R. UTLEY, *Las Meninas in Twentieth-Century Art*, in: S. L. Stratton-Pruitt (ed.), *Velázquez's Las Meninas*, s. 170–202.
- ⁴⁷ Oscar WILDE, *A House of Pomegranates*, London 1915, s. 31–72; Libuše MONÍKOVÁ, *Pavane für eine verstorbene Infantin*, Berlin 1983; Jane JOHNSON, *The Princess and the Painter*, New York 1994; Miguel D'ORS, *Estudios sobre Manuel Machado. Los cuatro vientos*, Sevilla 2000, s. 67–69.

díla amerického hudebníka Erica Wintera *Twelfth Days of the Infanta Margarita* (2007).⁴⁸ Stranou pozornosti nelze nechat ani práci významného francouzského filozofa a psychologa Michela Foucaulta *Les mots et les choses* (1966), který v jedné z kapitol knihy ve výkladu o dějinách moci analyzoval zmiňovanou malbu jako symbol či dobře čitelný výraz určitých sociálních změn v uspořádání soudobé společnosti.⁴⁹

Rovněž dějepisci začali od poloviny 19. století upínat zevrubnější pozornost ke španělské infantce. Jedním z prvních, který se detailněji dotknul osobnosti Markéty Terezy, byl rakouský historik Alfred Francis Příbram. Již v průběhu své práce na biografii významného císařského vyslance Františka Pavla Lisoly se pokusil naznačit nemalý podíl zmiňovaného ambasadora na uzavření sňatku Leopolda I. s Marké-

tu Terezou.⁵⁰ Politické pozadí uzavření sňatkové aliance a mnohaletá složitá diplomatická jednání pak nastínil ve zvláštní analytické studii.⁵¹ Při koncipování svých prací vycházel především z důkladné znalosti diplomatických pramenů uložených v Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien a depeší benátských vyslanců ve Vídni.⁵² Získané poznatky ještě podstatným způsobem rozpracoval a doplnil při přípravě dvoudílné kritické edice korespondence Leopolda I. s císařským diplomatem v Madridu v letech 1662–1674 Františkem Eusebiem z Pöttingu.⁵³

Výhradně z prací Alfreda Francise Příbrama vycházel při koncepci svého díla o španělsko-rakouských vztazích v průběhu vlády císařovny Markéty Terezy španělský historik a politik Wenceslao Ramírez de Villa-Urrutia.⁵⁴ S nimi se

⁴⁸ Gerald LARNER, *Maurice Ravel*, London 1996, s. 59–60; Eric WINTER, *Twelfth Days of the Infanta Margarita: A Work for a Small Choral Group*, s.l. 2007.

⁴⁹ Michel FOUCAULT, *Les mots et les choses. Une archéologie des sciences humaines*, Paris 1966 (česky TÝŽ, *Slova a věci*, Brno 2007). K tomu velmi zajímavá interpretace Foucaultova díla u Ellen HARLIZIUS-KLÜCKOVÉ, *Der Platz des Königs. "Las Meniñas" als Tableau des klassischen Wissens bei Michel Foucault*, Wien 1995. Z dalších inspirativních prací Ana María RABE, *Das Netz der Welt. Ein philosophischer Essay zum Raum von Las Meninas*, Paderborn 2008; Thomas BROCKELMAN, *The Other Side of the Canvas. Lacan Flips Foucault Over Velázquez*, *Continental Philosophy Review* 46, 2013, s. 271–290; Sigi JÖTTKANDT, *The Cornered Object of the Psychoanalysis. Las Meninas, Jacques Lacan und Henry James*, *Continental Philosophy Review* 46, 2013, s. 291–309.

⁵⁰ Alfred Francis PRIBRAM, *Franz Paul Freiherr von Lisola 1613–1674 und die Politik seiner Zeit*, Leipzig 1894. Srov. TÝŽ, *Die Berichte des kaiserlichen Gesandten Franz von Lisola aus den Jahren 1655–1660*, Wien 1887.

⁵¹ TÝŽ, *Die Heirat Kaiser Leopold I. mit Margaretha Theresia von Spanien*, *Archiv für österreichische Geschichte* 56, 1899, s. 321–376.

⁵² J. FIEDLER (ed.), *Die Relationen I–II*. Srov. také Alfred Francis PRIBRAM (ed.), *Venetianische Depeschen vom Kaiserhofe (Dispacci di Germania) I. Band 1657, April – 1661, Juli*, Wien 1901.

⁵³ Alfred Francis PRIBRAM – Mořiz LANDWEHR VON PRAGENAU (edd.), *Privatbriefe Kaiser Leopold I. an den Grafen F. E. Pötting 1662–1673 I–II*, Wien 1903–1904.

⁵⁴ Wenceslao Ramírez de VILLA-URRUTIA, *Relaciones entre España y Austria durante el reinado de la emperatriz doña Margarita, Infanta de España, esposa del emperador Leopoldo I*, Madrid 1905. K tomu

detailně seznámil, jak poznamenal v dedikaci knihy adresované španělské královně Marii Christině, během své diplomatické mise ve Vídni v letech 1902–1905.⁵⁵ Dále využil některé starší syntetické publikace hispánských historiků o období vlády Filipa IV., evropské politice v 17. a na počátku 18. století, případně cestopisy a paměti současníků Leopolda I. a Markéty Terezy. Je naopak zarážející, že nijak nepracoval s poznatky o mladé infantce, které v osmdesátých a devadesátých letech 19. století přinesli Cesáreo Fernández Duro a Antonio Rodríguez Villa. Zatímco prvně jmenovaný dějepisec se zabýval osobností Francisca Fernández de la Cueva, vévody z Alburquerque, a cestováním členů královské rodiny po moři, druhý zevrubně analyzoval průběh putování Markéty Terezy do střední Evropy.⁵⁶ Kromě politického pozadí uzavření sňatku se Wenceslao Ramírez de Villa-Urrutia rovněž zaměřil na nástin konfliktního soužití španělské části dvora infantky ve Vídni s osobami nehispanšského původu, zdejší politickou činnost španělských vyslanců v letech 1666–1673 a okolnosti zakonče-

ní diplomatické mise Františka Eusebia z Pöttingu v Madridu roku 1674.

První pokus o komplexnější zpracování životních osudů Markéty Terezy představuje až její biografie z pera Gladys Taylorové z roku 1960.⁵⁷ V tomto případě však nejde o vědeckou monografii v pravém slova smyslu, ale spíše o populárně zaměřenou práci, která nese četné prvky historického románu, například smyšlené dialogy jednajících postav. Hlavním cílem autorky bylo nastínit na pozadí vyspělého kulturního prostředí madridského a vídeňského dvora jednotlivé etapy života dcery Filipa IV. a pokusit se proniknout do jejího myšlenkového světa. Ačkoliv i v tomto případě Gladys Taylorová vycházela především z Pribramovy studie o sňatku Leopolda I. se španělskou infantkou z roku 1899, běžně užívanou heuristickou základnu rozšířila o dobové periodikum *The London Gazette* a vydané paměti anglických současníků Markéty Terezy.⁵⁸

Za první vědeckou biografii druhorozené dcery Filipa IV. lze proto považovat až práci Irmgard Smidt-Dörrenbergové z roku 1966.⁵⁹ Také ona chronologicky

.....
také výstižná recenze Antonia Rodríguez VILLY, kterou publikoval v Boletín de la Real Academia de la Historia 48, 1906, s. 215–225.

⁵⁵ W. R. DE VILLA–URRUTIA, *Relaciones*, s. 6. Srov. VICENTE CASTAÑEDA, *Necrología: el excelentísimo señor don Wenceslao Ramírez de Villa-Urrutia, marqués de Villa-Urrutia*, Boletín de la Real Academia de la Historia 102, 1933, s. 263–278, zde s. 265.

⁵⁶ Cesáreo Fernández DURO, *Don Francisco Fernández de la Cueva, Duque de Alburquerque*, Madrid 1884, s. 453–458; TÝŽ, *Viajes regios por mar en el transcurso de quinientos años. Narración cronológica*, Madrid 1893, s. 261–263; Antonio RODRÍGUEZ VILLA, *Dos viajes regios (1679 y 1666)*, Boletín de la Real Academia de la Historia 42, 1903, s. 250–278, 369–391.

⁵⁷ Gladys TAYLOR, *The Little Infanta: The Story of a Tragic Life*, London 1960.

⁵⁸ TAMTÉŽ, s. 143–144.

⁵⁹ Irmgard SMIDT-DÖRRENBURG, *Margarita Maria, Infantin von Spanien, römisch-deutsche Kaiserin. Des Velazquez lieblichstes Modell*, Wien 1966.

vyličila životní osudy první manželky Leopolda I. od narození až po její úmrtí 12. března 1673. Svůj výklad obohatila o obsahovou analýzu podobizen Markéty Terezy, které se nacházejí ve sbírkách mnoha evropských galerií a dalších kulturních institucí, zejména však Velazquezových *Las Meninas*.⁶⁰ Stranou pozornosti neponechala ani velmi stručné zhodnocení druhého života španělské infantky a zmínila některá díla, jež se inspirovala její postavou (Manuel Machado, Pablo Picasso, Oscar Wilde). Přestože i ona vycházela především z vydané korespondence Leopolda I. s Františkem Eusebiem z Pöttingu, heuristickou základnu obohatila o další prameny uložené v Österreichische Nationalbibliothek Wien a Österreichisches Staatsarchiv Wien, vybrané soudobé biografie Leopoda I. a vydané relace zahraničních vyslanců u vídeňského dvora ze šedesátých a sedmdesátých let 17. století. Kromě psychologizujícího portétu Markéty Terezy, založeném na uměleckohistorické analýze dochovaných podobizen dcery Filipa IV., však ani ona nepřekonala tradiční historiografický pohled na dynastické a politické dějiny Habsburků v polovině 17. věku.

Tuto skutečnost lze rovněž vysledovat v disertačních pracích Helgy Widornové a Claudie Hamové.⁶¹ Zatímco první zmiňovaná autorka ve svém pokusu o kolektivní biografii španělských manželek císařů

Maxmiliána II., Ferdinanda III. a Leopolda I. nijak výrazně nevybočila z tradičního popisu politického pozadí uzavření sňatku, cesty Markéty Terezy do střední Evropy a jejího každodenního života ve Vídni, Claudia Hamová ve svém srovnávacím pojednání o vzájemných sňatcích rakouských a španělských Habsburků pracovala s novými, do té doby jen výjimečně využívanými prameny. Jednak upřela pozornost ke knihám dvorské pokladny vídeňského dvora či pramenům městské proveniencce, uloženým ve Wiener Stadt- und Landesarchivu. Současně dokázala jako první doplnit a propojit poznatky získané studiem ve vídeňských archívech a knihovnách s informacemi z Archivo General de Simancas a Biblioteca Nacional de España. Ačkoliv i jejímu pojednání dominuje popis událostí spojených se sňatkem infantky s Leopoldem I. a jejího následného všedního života v metropoli podunajské monarchie, lze zde spatřit určité zárodky interpretace získaných informací z hlediska reprezentace císařského páru a habsburského rodu.

Prozatím nejnovější, po koncepční i metodologické stránce nejpracovnější pohled na osobu Markéty Terezy nabídla ve svých analytických studiích španělská historička Laura Oliván Santaliestra. Cestu k mladé infantce našla prostřednictvím dílčích studií o každodenním životě císařských vyslanců u madrid-

⁶⁰ Mimořádně cenný je především soupis těchto děl na s. 77–79. Navíc reprodukce většiny zmiňovaných podobizen tvoří nedílnou součást práce.

⁶¹ Helga WIDORN, *Die spanischen Gemahlinnen der Kaiser Maximilian II., Ferdinand III. und Leopold I.*, Wien 1959, s. 128–190 (Disertační práce); Claudia HAM, *Die verkauften Bräute. Die spanisch-österreichischen Hochzeiten im 17. Jahrhundert*, Wien 1996, s. 279–442 (Disertační práce).

ského dvora ve druhé polovině 17. století⁶² a při práci na biografii Marie Anny, matky Markéty Terezy.⁶³ Ty založila na velmi dobré znalosti pestré škály písemných a ikonografických pramenů uložených ve vídeňských a španělských archivech, galeriích, knihovnách a muzeích. Od nich se odrazila ke studii o výchově a vzdělávání Markéty Terezy a její starší sestry Marie Markéty.⁶⁴ Za vrchol tvůrčí činnosti Laury Oliván Santaliestry lze ve vztahu k Markétě Tereze považovat více než sedmdesátistránkovou studii o pobytu mladé císařovny ve Vídni.⁶⁵ Autorka se v ní neuchýlila pouze k prostému popisu politických jednání, která předcházela samotnému sňatku, španělského dvora infantky či denního a životního cyklu manželky Leopolda I. v metropoli habs-

burského soustátí. Pod vlivem postmodernistického historickoantropologicky pojatého vědeckého diskursu ji zajímal obraz sociálního a symbolického prostoru, v němž dcera Filipa IV. trávila svůj všední život. Zde také využila moderní genderové přístupy, jež se v posledních letech uplatnily při studiu dějin příslušnic evropských vládnoucích rodů na prahu novověku.⁶⁶ Rovněž stručně naznačila reprezentační strategie císařského páru a jejich odraz v okázalých dvorských festivitech v letech 1666–1673. Stranou pozornosti neponechala ani kulturní a politický vliv Markéty Terezy na vídeňský dvůr ve sledovaném období. Mimořádně cenná je především skutečnost, že Laura Oliván Santaliestra ve zmiňované studii naznačila různé interpretační pohledy na osobu španělské

⁶² Laura OLIVÁN SANTALIESTRA, *Pinceladas políticas, marcos cortesanos: el diario del conde de Harrach, embajador imperial en la Corte de Madrid (1673–1677)*, Cultura escrita y sociedad 3, 2006, s. 113–132; TÁŽ, *La dama, el aya y la camarera: Perfiles políticos de tres mujeres de la Casa de Mariana de Austria*, in: José Martínez Millán – M. P. Marçal Lourenço (edd.), *Las Relaciones Discretas entre las Monarquías Hispana y Portuguesa: Las Casas de las reinas (siglos XV–XIX) II*, Madrid 2008, s. 1301–1357; TÁŽ, *Escribir un diario y una hora de baño: vidas privadas en la corte de Madrid (1650–1680)*, *Revista de Historia Moderna de la Universidad de Alicante* 30, 2012, s. 141–158; TÁŽ, „La condesa ya se ha vestido a la española y de incógnito ha ido a visitar a la reina“: *Johanna Theresia de Harrach, válida y embajadora de Mariana de Austria*, in: Gloria Franco Rubio – María de los Ángeles Pérez Samper (edd.), *Herederas de Clío: Mujeres que han impulsado la historia*, Sevilla 2014, s. 391–404.

⁶³ TÁŽ, *Mariana de Austria: Imagen, poder y diplomacia de una reina soberana*, Madrid 2006, která vychází z její disertační práce TÁŽ, *Mariana de Austria en la encrucijada política del siglo XVII*, Madrid 2006.

⁶⁴ TÁŽ, „My sister is growing up very healthy and beautiful, she loves me“: *Infancy of the Infantas María Teresa Austria and Margarita María at Court*, in: Grace E. Coolidge (ed.), *The Formation of the Child in Early Modern Spain*, Farnham–Burlington 2014, s. 165–187. Srov. Mercedes LLORENTE, *Portraits of Children at the Court in the Seventeenth Century: The Infanta Margarita and the Young King Carlos II.*, *Bulletin for Spanish and Portuguese Historical Studies* 35, 2010, s. 30–47.

⁶⁵ TÁŽ, *Giovanne d'anni ma vecchia di giudizio: la emperatriz Margarita en la Corte de Viena*, in: José Martínez Millán – Rubén González Cuerva (edd.), *La Dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio II*, Madrid 2011, s. 837–908.

⁶⁶ A. J. CRUZ – M. SUZUKI (edd.), *The Rule of Women*; W. MONTER, *The Rise of Female Kings*; A. J. CRUZ – M. GALLI STAMPINO (edd.), *Early Modern Habsbourg Women*.

infantky, které však samy o sobě vyžadují mnohem hlubší nástin.

Nebyly to však pouze historikové a historičky, jež se ve svých analytických studiích dotkli osobnosti druhorozené dcery Filipa IV. Snad ještě větší zájem o osobu španělské infantky lze zaznamenat u představitelů příbuzných vědních oborů, zejména muzikologů, historiků umění, teatrologů a literárních historiků. Ti se téměř výhradně zabývali svatebními slavnostmi Leopolda I. a Markéty Terezy, pokoušeli se zrekonstruovat průběh a podobu vybraných festivit, nebo naznačit reprezentační strategie vládnoucího páru.⁶⁷ V naprosté většině případů jejich pozornost poutaly dvě performance, které

podle svědectví soudobých pozorovatelů co do nákladnosti a lesku předčily veškeré veřejné produkce, jež do té doby bylo možné zaznamenat na evropském kontinentu.⁶⁸ Jde o slavný koňský balet *La contesa dell'Aria e dell'Acqua*, který se uskutečnil 24. ledna 1667 na vnitřním nádvoří Hofburgu.⁶⁹ Svatební slavnosti pak završila holdovací opera *Il Pomo d'oro*, jež se vzhledem ke své délce musela konat po dva večery, a to 12. a 14. července 1668.⁷⁰ Jen ve výjimečných případech se dotkli i dalších performancí, jako byly svatební hostina, ohňostrojek jízdy na saních.⁷¹

Prozatím nejdále došel ve svých výzkumech rakouský muzikolog Herbert Seifert, který se pokusil nabídnout syntetický

.....
⁶⁷ Ernst LEONARDY, *Les fêtes de cour baroques: „Les Plaisirs de l'Isle Enchantée“ (Versailles 1664) et les festivités à l'occasion du mariage de Léopold Ier (Vienne 1666–1668)*, in: Alphonse Vermeylen (ed.), *Questionnement du Baroque. Études réunies et présentées*, Louvain-la-Neuve–Bruxelles 1986, s. 112–153.

⁶⁸ „Was nun vor denckwürdige mehrere Solemnitäten und Frewdenzeichen, auch schöne Raritäten bey diesem allen vorgelauffen [...] ist nicht zubeschreiben, allermassen [...] dergleichen weder zu Pariß noch anderwärtig jemahls gesehen worden.“ *Srov. Wöchentliche Zeitung auß mehrerley örther* č. 51, 1666. Citováno podle J. SCHUMANN, *Die andere Sonne*, s. 246.

⁶⁹ Vyběrové Paul NETTL, *Ein verschollenes Tournierballet von M. A. Cesti*, *Zeitschrift für Musikwissenschaft* 8, 1926, s. 411–418; Heinz BIEHN, *Feste und Feiern im alten Europa*, München 1962, s. 188–195; Hilde HAIDER-PREGLER, *Das Roßballet im Inneren Burghof zu Wien*, *Maske und Kothurn* 15, 1969, s. 291–324; Petr FIDLER, *La contesa dell'aria e dell'acqua. Zum Zeit- und Raumbegriff einer Barockperformance*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku, České Budějovice 2000*, s. 359–379.

⁷⁰ Pouze výběrově Diane HAHN SHOCK, *Costuming for 'Il pomo d'oro'*, *Gazette des beaux-arts* 70, 1967, s. 251–256; Robert Arthur GRIFFIN, *Il Pomo d'Oro. A Production Analysis*, in: týž (ed.), *High Baroque Culture and Theatre in Vienna*, New York 1972, s. 83–115; Jean-Marie VALENTIN, *Il Pomo doro et le mythe impérial catholique à l'époque de Leopold Ier*, *XVIIe Siècle* 37, 1984, s. 17–31; Carl B. SCHMIDT, *Antonio Cesti's 'Il pomo d'oro': A Reexamination of a Famous Hapsburg Court Spectacle*, *Journal of the American Musicological Society* 29, 1976, s. 381–412; Kristiaan P. AERCKE, *Gods of Play: Baroque Festive Performances as Rhetorical Discourse*, Albany 1994, s. 221–252; Maria GOLOUBEVA, *Il Pomo doro and the problem of dynastic continuity in the reign of Leopold I*, *Majestas* 5, 1997, s. 79–98; Esther MERINO, *Los diseños escenográficos de Burnacini para Il Pomo d'Oro de Cesti y Sbarra, en la Biblioteca Nacional de Madrid*, *Anales de Historia del Arte* 18, 2008, s. 141–166.

⁷¹ Beatrix BASTL – Gernot HEISS, *Tafeln bei Hof: Die Hochzeitsbankette Kaiser Leopolds I.*, *Wiener Geschichtsblätter* 50, 1995, s. 181–206; Beatrix BASTL, *Feuerwerk und Schlittenfahrt. Ordnungen zwischen Ritual und Zeremoniell*, *Wiener Geschichtsblätter* 51, 1996, s. 197–229.

pohled na průběh svateb rakouských Habsburků v letech 1622–1699, identifikovat alegorické složky jednotlivých performancí a zasadit je do kontextu sebe prezentace císařského páru a celého habsburského rodu.⁷² Na druhou stranu je však třeba konstatovat, že práce nijak výrazně nepřekročila úroveň popisu obsahové náplně zkoumaných festivit, přičemž se autor nepustil do výkladu skryté symboliky použitých metafor a alegorií. V případě Herberta Seiferta je však třeba upozornit na jeho syntetickou práci o dějinách opery na vídeňském dvoře v 17. století.⁷³ Za hlavní cíl knihy si autor vytknul kompletně chronologicky zrekonstruovat repertoár hudebnědramatických představení na císařském dvoře do úmrtí Leopolda I. roku 1705, včetně analýzy hudební a obsahové

stránky těchto děl, dochovaných libret, scénické výpravy i významu míst, kde byly prováděny.⁷⁴ Z heuristického hlediska je mimořádně cenná rozsáhlá edice excerpt z různých typů písemných pramenů soudobých pozorovatelů (deníky, osobní korespondence, relace, dobová periodika, soudobé životopisy Leopolda I.), které reflektují jednotlivé produkce.

Vedle Herberta Seiferta je nutné zmínit také rakouskou teatroložku Andreu Sommer-Mathisovou, jež se dlouhodobě zaměřuje na výzkum kulturních vazeb mezi oběma větvemi habsburského rodu v 16. až 18. století.⁷⁵ V něm se zabývá recepcí španělských divadelních a hudebně dramatických produkcí na vídeňském dvoře a šířením děl císařských umělců na královském dvoře v Madridu.⁷⁶ Rovněž se

⁷² Herbert SEIFERT, *Der Sig-prangende Hochzeit-Gott. Hochzeitsfeste am Wiener Hof der Habsburger und ihre Allegorik 1622–1699*, Wien 1988, s. 28–40. Z dalších prací pouze výběrově TÝŽ, *Die Festlichkeiten zur ersten Hochzeit Kaiser Leopolds I.*, *Österreichische Musikzeitschrift* 29, 1974, s. 6–16; TÝŽ, *Kaiser Leopold I. im Spiegel seiner Hofoper*, in: Pierre Béhar – Herbert Schneider (edd.), *Der Fürst und sein Volk. Herrscherlob und Herrscherkritik in den habsburgischen Ländern der frühen Neuzeit*, St. Ingbert 2004, s. 93–107; TÝŽ, *Die Feste zu den drei Hochzeiten Kaiser Leopolds I.*, *Morgen-Glantz. Zeitschrift der Christian Knorr von Rosenroth-Gesellschaft* 17, 2007, s. 165–186.

⁷³ TÝŽ, *Die Oper am Wiener Kaiserhof im 17. Jahrhundert*, Tutzing 1985; TÝŽ (ed. Matthias J. PERNERTORFER), *Texte zur Musikdramatik im 17. und 18. Jahrhundert. Aufsätze und Vorträge*, Wien 2014.

⁷⁴ V případě divadelních představení se o něco podobného pokusil Franz HADAMOWSKY, *Barocktheater am Wiener Kaiserhof. Mit einem Spielplan (1625–1740)*, Wien 1955.

⁷⁵ Andrea SOMMER-MATHIS – Friedrich POLLEROS – Teresa CHAVES MONTOYA, *El teatro descubre América: fiestas y teatro en la Casa de Austria (1492–1700)*, Madrid 1992; Andrea SOMMER-MATHIS, *Spanische Festkultur am Wiener Kaiserhof. Ein Beitrag zum europäischen Kulturtransfer im 17. Jahrhundert*, *Frühneuzeit-Info* 11, 2001, s. 7–15; TÁŽ, *Kulturtransfer zwischen Wien und Madrid im 17. und 18. Jahrhundert am Beispiel der höfischen Oper*, in: Eva Šormová – Michaela Kuklová (edd.), *Miscellanea theatrialia. Sborník Adolfa Scherlovi k osmdesátinám*, Praha 2005, s. 163–188; TÁŽ, *Las relaciones dinásticas y culturales entre los dos linajes de la casa de Austria y su incidencia en la obra de Velázquez*, in: Javier Portús Pérez (ed.), *Velázquez y la familia de Felipe IV (1650–1680)*, Madrid 2013, s. 61–73. K tomu také Alfred NOE, *Die Rezeption spanischer Dramen am Wiener Kaiserhof des 17. Jahrhunderts. Versuch einer Bilanz*, *Daphnis* 30, 2001, s. 159–219.

⁷⁶ Andrea SOMMER-MATHIS, *Feste am Wiener Hof unter der Regierung von Kaiser Leopold I. und seiner ersten Frau Margarita Teresa (1666–1673)*, in: Fernando Checa Cremades (ed.), *Arte Barroco e ideal*

věnuje detailní obsahové analýze jednotlivých představení a významu vybraných divadelních postav v myšlení raně novověkého člověka a vývoji nazírání na ně v delším časovém horizontu.⁷⁷ Stranou pozornosti neopouští ani zájem o dvorský ceremoniál rakouské linie Habsburků.⁷⁸

Habilitační práce

Na výše naznačené výzkumy hodlá navázat také připravovaná habilitační práce. Jak trefně podotknul Pierre Bourdieu, psát životopis v tradičním chronologickém a kauzálním pojetí by znamenalo podlehnout jakési „biografické iluzi“, jež pod

záminkou celistvosti výkladu nutí autora hledat integritu jedince, jeho myšlení a jednání a vytvářet tak fiktivní historické postavy.⁷⁹ Navíc nástin životních osudů druhorozené dcery Filipa IV., složitých diplomatických jednání o infantčinu ruku, jejího následného pobytu u vídeňského dvora a kulturního vlivu Španělska na střední Evropu již zevrubně učinili jiní historikové a historičky, jak ostatně autor naznačil výše. Mnohem důležitější je analyzovat výpovědi o ní samotné jako prvku sociálních systémů a souboru představ prostředí, v nichž se pohybovala a vůči kterým se vymezovala.⁸⁰ Inspirována

clásico. Aspectos del arte cortesano e la segunda mitad del siglo XVII, Madrid 2004, s. 231–256; TÁŽ, *Música y teatro en las cortes de Madrid, Barcelona y Viena durante el conflicto dinástico Habsburgo-Borbón. Pretensiones políticas y teatro cortesano*, in: A. Álvarez-Ossorio – B. J. García García – V. León (edd.), *La pérdida de Europa*, s. 181–198; TÁŽ, *Höfisches Fest zwischen Zentrum und Peripherie. Am Beispiel der spanisch-österreichischen Hochzeitsfestlichkeiten in der Frühen Neuzeit*, in: Carlos Buján López – María José Domínguez Vázquez (edd.), *Centros y periferias en España y Austria: aspectos literarios y culturales*, Bern–Berlin–Bruxelles–Frankfurt am Main–New York–Oxford–Wien 2009, s. 193–221; TÁŽ, *Calderón y el teatro imperial de Viena*, in: J. Martínez Millán – R. González Cuerva (edd.), *La Dinastía de los Austria III*, s. 1965–1989.

⁷⁷ TÁŽ, „*Achille in Sciro*“ – eine europäische Oper? Drei Aufführungen von Metastasio's drama per musica in Wien, Neapel und Madrid, in: Andrea Sommer-Mathis – Elisabeth Theresia Hilscher (edd.), *Pietro Metastasio (1698–1782) – uomo universale*, Wien 2000, s. 221–250; TÁŽ, *Momo und Truffaldino. Die komischen Personen in den beiden Versionen des Pomo d'oro am Wiener (1668) und am spanischen Hof (1703)*, in: Brigitte Marschall (ed.), *Theater am Hof und für das Volk. Beiträge zur vergleichenden Theater- und Kulturgeschichte. Festschrift für Otto G. Schindler zum 60. Geburtstag*, Wien–Köln–Weimar 2002, s. 215–231; TÁŽ, *Antiker Mythos auf dem Wiener Theater. Der Wandel des Herakles-Bildes in den musikdramatischen Werken des 17. und 18. Jahrhunderts*, in: Joachim Dalfen – Christine Harrauer (edd.), *Antiker Mythos erzählt und angewandt bis in die Gegenwart*, Wien 2004, s. 237–263.

⁷⁸ TÁŽ, *Theatrum und Ceremoniale. Rang- und Sitzordnungen bei theatralischen Veranstaltungen am Wiener Kaiserhof im 17. Jahrhundert*, in: Jörg-Jochen Berns – Thomas Rahn (edd.), *Zeremoniell als höfische Ästhetik in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, Tübingen 1995, s. 91–148.

⁷⁹ Pierre BOURDIEU, *Die biographische Illusion*, in: Erika M. Hoerning (ed.), *Biographische Sozialisation*, Stuttgart 2000, s. 51–60, zde s. 57–58. Srov. Zdeněk BEZECNÝ, *Kníže v masce. K možnostem interpretace osobnosti Bedřicha ze Schwarzenberku. Teze habilitační práce*, in: V. Bůžek (ed.), *Šlechta raného novověku*, s. 481–501.

⁸⁰ Rostislav SMÍŠEK, *Důvěra nebo nenávisť? Obraz Španěla v korespondenci císaře Leopolda I. s knížetem Ferdinandem z Dietrichsteina*, Časopis Matice moravské 123, 2004, s. 47–76; TÁŽ, „*Quod genus hoc*

koncepčními a metodologickými přístupy Petera Burkeho, jeho žákyně Marie Goloubevy a historiků kolem Irmgard Pangerlové, Martina Scheutze a Thomase Winkelbauera se připravovaná práce pokusí sledovat a naznačit vývoj i proměnu alegorických složek multimediálního obrazu Markéty Terezy v symbolické řeči barokních performancí.⁸¹

V případě metodologických vlivů je třeba ještě zmínit teoretický koncept symbolické komunikace, který na sklonku devadesátých let 20. století vypracovali Gerd Althoff a Barbara Stollberg-Rilin-

gerová z university v Münsteru.⁸² Ve svých teoreticky pojatých statích navázaly na rozsáhlou evropskou diskusi, v níž jednotliví historici a historičky volali po návratu k novým politickým dějinám.⁸³ Pod vlivem antropologizujících a sociologizujících tendencí na současnou historickou vědu kladli zvláštní důraz na to, aby se ze složitých dějinných procesů nevytratili konkrétní člověk. Optikou symbolických obsahů, v nichž se odráželo hierarchické uspořádání raně novověké společnosti a sebe prezentace individua, upřeli svoji pozornost k správním orgánům Římsko-

.....
hominum“: Margarita Teresa de Austria y su corte española en los ojos de los observadores contemporáneos, in: J. Martínez Millán – R. González Cuerva (edd.), *La Dinastía de los Austria II*, s. 909–952; TÝŽ, *Střední Evropa a Španělsko v polovině 17. století. Markéta Tereza Španělská a její španělský hofstát očima soudobých pozorovatelů*, Český časopis historický 109, 2011, s. 397–431.

⁸¹ Mezi ně nelze počítat pouze divadelní, hudební a operní představení, ale také korunovace, nejrůznější karusely (turnaje), slavnostní výjezdy do měst a okázalá přivítání, ohňostroje, jízdy na saních, veřejné audience a stolování, slavnosti spojené s životními cykly císařské rodiny, náboženské poutě i slavnostní bohoslužby a mnohé další církevní i světské festivity. Srov. Pierre BÉHAR – Helen WATANABE O'KELLY (edd.), *Spectaculum Europaeum. Theatre and Spectacle in Europe. Histoire du Spectacle en Europe (1580–1750)*, Wiesbaden 1999; Helen WATANABE O'KELLY – Anne SIMON (edd.), *Festivals and ceremonies: a bibliography of works relating to court, civic, and religious festivals in Europe 1500–1800*, London–New York 2000; James R. MULRYNE – Helen WATANABE O'KELLY – Margaret SHEWRING (edd.), *Europa Triumphans. Court and Civic Festivals in Early Modern Europe I–II*, Aldershot 2004.

⁸² Z dalších metodologicky inspirativních prací výběrově Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006; Štěpán VÁCHA, *Der Herrscher auf dem Sakralbild zur Zeit der Gegenreformation und des Barock. Eine ikonologische Untersuchung zur herrscherlichen Repräsentation Kaiser Ferdinands II. in Böhmen*, Praha 2009; Štěpán VÁCHA – Irena VESELÁ – Vít VLNAS – Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*, Praha 2009; Jiří HRBEK, *České barokní korunovace*, Praha 2010; S. RODE-BREYMANN, *Musiktheater; Harriet RUDOLPH, Das Reich als Ereignis. Formen und Funktionen der Herrschaftsinszenierung bei Kaisereinzügen (1558–1618)*, Köln–Weimar–Wien 2011; Václav BŮŽEK – Pavel MAREK, *Smrt Rudolfa II.*, Praha 2015.

⁸³ K významu symbolické komunikace blíže programové studie Gerda ALTHOFFA – Ludwiga SIEPA, *Symbolische Kommunikation und gesellschaftliche Wertesysteme vom Mittelalter bis zur französischen Revolution. Der neue Münsteraner Sonderforschungsbereich 496*, Frühmittelalterliche Studien 34, 2000, s. 393–412; Barbary STOLLBERG-RILINGEROVÉ, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe – Thesen – Forschungsperspektiven*, Zeitschrift für historische Forschung 31, 2004, s. 489–527. Předchozí rozsáhlou evropskou diskusi o návratu k politickým dějinám shrnuje sborník A. ELLENUS (ed.), *Iconography, Propaganda, and Legitimation*.

-německé říše. V žádném případě jim však nešlo o poznání neosobní rigidní struktury těchto tradičních institucí, ale o reflexi distribuce symbolů, rituálů, myšlenkových konstrukcí i hodnotových měřítek v tomto komunikačním prostoru, jež sloužily k vyjádření mocenské autority, legitimacy a pochopení uspořádání předmoderní společnosti.⁸⁴

Zásadní úlohu při koncipování práce hraje vymezení mnohoznačného termínu performance,⁸⁵ o němž britský jazykovědec a filozof John Langshaw Austin neváhal prohlásit: „*Es ist ein neues Wort und ein garstiges Wort, und vielleicht hat es auch keine sonderlich großartige Bedeutung. Eines spricht jedenfalls für dieses Wort, nämlich daß es nicht tief klingt.*“⁸⁶ Jeho původ se skrývá ve starofrancouzském slově „parfournir“, což znamená „kompletně provést“, „zcela

dokončit“, „dosáhnout úplnosti“.⁸⁷ Právě etymologie francouzského výrazu „parfournir“ také dodává termínu performance mnohem širší význam, než některá moderní teatrologická či kulturně historická vymezení tohoto pojmu jako „*das inszenierende Aufführen*“, která probíhala podle předem daného scénáře.⁸⁸ Baletní, divadelní či operní představení a další spektakulární festivity však představovaly pouze závěrečný úsek, jakési slavnostní vyvrcholení celé série na sebe bezprostředně navazujících událostí, jež tomu předcházely a nezadržitelným způsobem směřovaly k *lieto fine*. Samotná slavnost nezačínala pronesením úvodního řádku prologu a nekončila závěrečnou větou epilogu dané produkce nebo jiné festivity. Vlastní performance v sobě zahrnovala již příčinu či důvod uspořádání slavnostní události, její přípravu, včetně

⁸⁴ Z nejnovějších prací například Brabara STOLLBERG-RILINGER – Thomas WEISSBRICH (edd.), *Die Bildlichkeit symbolischer Akte*, Münster 2010; Christina BRAUNER – Tim NEU – Barbara STOLLBERG-RILINGER (edd.), *Alles nur symbolisch? Erträge und Grenzen der Erforschung symbolischer Kommunikation*, Köln–Weimar–Wien 2013; Barbara STOLLBERG-RILINGER, *Rituale*, Frankfurt am Main 2013; Angelika KEMPER, *Hof und Macht im lateinischen Theater frühneuzeitlichen Residenzen*, Münster 2014.

⁸⁵ Richard SCHECHNER, *Performance Theory*, London–New York 2004, s. 290–332.

⁸⁶ John Langshaw AUSTIN, *Performative Äußerungen*, in: Joachim Schulte (ed.), *Gesammelte philosophische Aufsätze*, Stuttgart 1986, s. 305; Uwe WIRTH, *Der Performanzbegriff im Spannungsfeld von Illokution, Iteration und Indexikalität*, in: týž (ed.), *Performanz: Zwischen Sprachphilosophie und Kulturwissenschaften*, Frankfurt am Main 2002, s. 9–60, zde s. 9.

⁸⁷ Claude Marie GATTEL, *Nouveau dictionnaire portatif de la langue française* II, Lyon 1797, s. 234; Pierre Claude Victor BOISTE, *Dictionnaire universel de la langue française, avec le latin et les étymologies* I, Paris 1823, s. 1002. K tomu také Victor TURNER, *From Ritual to Theater: The Human Seriousness of Play*, New York 1982, s. 12–13, 91.

⁸⁸ O tom také *Lexikon der Kunst*, který definuje performanci jako „*die prozessuale öffentliche bildnerische Tätigkeit, eine ephemere gestalterische Handlung, die von bildenden Künstlern ausgeführt wird unter Einbezug des eigenen Körpers oder der Körper anderer Mitagierender und auf die unterschiedliche Weise dokumentiert wird.*“ Srov. *Lexikon der Kunst* V, München 1966, s. 504. Srov. Erika FISCHER-LICHTE, *Inszenierung und Theatralität*, in: Herbert Willems – Martin Jurga (edd.), *Inszenierungsgesellschaft*, Opladen 1998, s. 81–90; R. SCHECHNER, *Performance Theory*, s. 11–25.

materiálního a personálního zabezpečení, a vůbec všechny kroky a složky, které se s ní nějakým způsobem pojily.⁸⁹

Optikou výše naznačeného kontextu nahlíží autor připravované habilitační práce také na samotnou performanci. Tu nelze studovat izolovaně, pouze na základě jednotlivých popisů (ideálního) průběhu konkrétních festivit, scénářů či operních libret, ale v kontextu celé řady na sebe navazujících kroků, jež byly vzájemně propojeny v určitém čase a prostoru.⁹⁰ Navíc stranou pozornosti nelze nechat ani osobní svědectví přímých účastníků konkrétních produkcí, kteří často s určitým časovým odstupem písemně reflektovali, například na stránkách svých dopisů, osobních deníků, pamětí, případně prostřednictvím dalších literárních útvarů, onu slavnost. Nad to leckdy vyjádřili své subjektivně zabarvené soudy ohledně panující atmosféry a estetické dojmy z festivity. Toto konstatování se rovněž týká výzkumu dobových panegyrik, jejichž produkce tvořila nedílnou součást leckteré významné barokní performance.⁹¹

Vzhledem k naznačenému stavu výzkumu zmiňované problematiky si připravovaná habilitační práce neklade za cíl nabídnout vyčerpávající syntetizující pohled na postavu první manželky Leopolda I. Chce být především důkladnou případovou studií zkoumající myšlenkový obraz jedné konkrétní historické osobnosti, která bude vycházet z pestré škály hmotných, ikonografických a písemných pramenů.⁹² V nich, jak ukázaly dosavadní poznatky, vystupují na půdorysu společně sdílených aspektů náboženské, politické a sociální identity Habsburků do popředí dílčí stránky individuální totožnosti španělské infantky. Habsburkové si již od Rudolfa I. systematicky vytvářeli charakteristickou symboliku, jež se časem stala jakousi apoteózou jejich nároků na moc a podílela se na utváření kolektivní rodové identity s vlastními zvyklostmi. Právě důraz na tradici patřil k nezastupitelným sebeidentifikačním prvkům myšlenkového světa privilegovaných jedinců.⁹³ Demonstrace zvláštní totožnosti se zrcadlila ve volbě symbolických výrazových prostředků, které

⁸⁹ K. P. AERCKE, *Gods of Play*, s. 34–36; Bernhard JAHN, *Lieto fine – Überlegungen zur Funktion der Hochzeit in barocken Opern*, Morgen–Glantz. Zeitschrift der Christian Knorr von Rosenroth–Gesellschaft 17, 2007, s. 235–251, zde s. 235.

⁹⁰ Hans-Georg GADAMER, *Truth and Method*, New York 1989, s. 116, 130–131.

⁹¹ K tomuto literárnímu žánru blíže Franz RÖMER – Elisabeth KLECKER, *Poetische Habsburg-Panegyrik in lateinischer Sprache. Bestände der Österreichischen Nationalbibliothek als Grundlage eines Forschungsprojekts*, Biblos 43, 1994, s. 183–198; Sonja REISNER, *Die poetische Habsburg-Panegyrik in lateinischer Sprache als historische Quelle*, in: J. Pauser – M. Scheutz – T. Winkelbauer (edd.), *Quellenkunde*, s. 898–915.

⁹² Axel SCHMITT, *Insenzierte Geselligkeit. Öffentlichkeit und Kommunikationsstrukturen im höfischen Fest der Frühen Neuzeit*, in: Wolfgang Adam (ed.), *Geselligkeit und Gesellschaft im Barockzeitalter*, Wiesbaden 1997, s. 713–734; Birgit EMICH, *Bildlichkeit und Intermedialität in der Frühen Neuzeit. Eine interdisziplinäre Spurensuche*, Zeitschrift für historische Forschung 35, 2008, s. 31–56.

⁹³ Otto G. OEXLE, *Memoria als Kultur*, in: týž (ed.), *Memoria als Kultur*, Göttingen 1995, s. 9–78.

používali při vědomé prezentaci k naznačení svého výjimečného společenského postavení a jež současně v očích dobových pozorovatelů vyzařovaly srozumitelné poselství.

Rovněž je třeba počítat s tím, že alegorický obraz Markéty Terezy nevznikal jako originál, ale jeho konstrukce mnohdy navazovala na předchozí rétorické figury, literární topoi a ikonografické žánry, které vycházely z antické, křesťanské a středověké tradice.⁹⁴ Autoři scénářů současně museli reagovat na aktuální soudobé dění v zemích ovládaných potomky Rudolfa I. i na leckdy složitou mezinárodní politickou situaci. Jak již naznačila Maria Goloubeva, pevně podhoubí proječní plochy obrazu první manželky Leopolda I. tvořilo tradiční mocenské soupeření Habsburků s francouzskými panovníky o rozhodující politický vliv na evropském kontinentu na prahu novověku a především prezentace a legitimizace nároků mladého císaře na

případné dědictví po španělských příbuzných na úkor svého úhlavního nepřítele Ludvíka XIV.⁹⁵ Syn Ferdinanda III. nijak v dopisech adresovaných císařskému vyslanci v Madridu Františku Eusebiovi z Pöttingu nezastíral, že velkolepé slavnosti u příležitosti sňatku s Markétou Terezou na přelomu let 1666 a 1667 byly přímou reakcí na svatbu Ludvíka XIV. s Marií Terezou Španělskou roku 1660. Co do lesku, pompéznosti i finančních nákladů ji měly jednoznačně překonat a zdůraznit mocenský význam císaře jako nejvyššího postaveného vládce křesťanské Evropy.⁹⁶

Jak výstižně poznamenal americký sociolog kanadského původu Erving Goffman, každý jedinec hraje určitou, přesně vymezenou roli v divadle světa, přičemž se každý snaží promyšleně prezentovat sebe sama v co nejlepším světle jako dokonalou bytost bez sebemenších charakterových vad.⁹⁷ Optikou různě propracované míry stylizace je také nutné přistupovat k histo-

⁹⁴ Thomas DEVENY, *Poets and Patrons: Literary Adulation in the Epithalamium of the Spanish Golden Age*, *South Atlantic Review* 53, 1988, č. 4, s. 21–37, zde s. 22, 26; Marc BANNISTER, *Heroic Hierarchies: Classical Models for Panegyrics in Seventeenth-Century France*, *International Journal of the Classical Tradition* 8, 2001, s. 38–59, zde s. 40.

⁹⁵ M. GOLOUBEVA, *The Glorification*, s. 103–111, 143–154. K tomu také Franz BOSBACH, *Der französische Erbfeind. Zu einem deutschen Feindbild im Zeitalter Ludwigs XIV.*, in: týž (ed.), *Feindbilder. Die Darstellung des Gegners in der politischen Publizistik des Mittelalters und der Neuzeit*, Köln–Weimar–Wien 1992, s. 117–139; Jeroen DUINDAM, *Vienna and Versailles: The Courts of Europe's Dynastic Rivals, 1550–1780*, Cambridge 2003; Christoph KAMPMANN – Katharina KRAUSE – Eva-Bettina KREMS – Anuschka TISCHER (edd.), *Bourbon – Habsburg – Oranien. Konkurrierende Modelle im dynastischen Europa um 1700*, Köln–Weimar–Wien 2008; Olivier CHALINE, *Ludwig XIV. und Kaiser Leopold I. als Herrscher. Mythos oder Wirklichkeit des absoluten Fürstentums?*, in: Helmut Neuhaus (ed.), *Die frühe Neuzeit als Epoche*, München 2009, s. 35–50.

⁹⁶ A. F. PRIBRAM – M. LANDWEHR VON PRAGENAU (edd.), *Privatbriefe I*, s. 217, 220, 241; J. SCHUMANN, *Die andere Sonne*, s. 243–244. Srov. Karl MÖSENER, *Zeremoniell und monumentale Poesie. Die „Entrée Solennelle“ Ludwigs XIV. 1660 in Paris*, Berlin 1983; A. E. ZANGER, *Scenes from the Marriage*.

⁹⁷ Erving GOFFMAN, *Všichni hrajeme divadlo*, Praha 1999.

rické postavě první ženy Leopolda I. a její úloze v barokních performancích. Je třeba mít na zřeteli, že autoři scénářů dobových performancí a panegyrik postupovali podle určitého programu, jenž byl často úzce provázán s mocenskopolitickými záměry Habsburků, případně jednotlivých větví potomků Rudolfa I.⁹⁸ Současně se do nich promítaly soudobé genderové představy o ženách (vládkyních), jejich životním poslání a místě ve společnosti.⁹⁹ Proto jedním z hlavních cílů práce je nastínit alegorický obraz Markéty Terezy a jeho chronologický vývoj na pozadí konkrétních životních rolí – jako španělské infantky a druhorozené dcery krále, nevěsty císaře a budoucí dědičky mimořádně rozsáhlého impéria, manželky Leopolda I. a milující matky a zesnulé císařovny – vzoru všech ctností – na cestě k věčnému spasení.¹⁰⁰

Při hledání odpovědi na výše nastíněné otázky bude třeba využít pestrou škálu pramenů uložených v domácích a především zahraničních archivech, knihovnách

a dalších kulturních institucích. Na prvním místě půjde o tištěné popisy rozličných performancí z per autorů různého sociálního postavení.¹⁰¹ V případě popisu se jedná o dílo, jež líčí a/nebo názorně ilustruje oficiální slavnostní událost, která byla pořádána nebo spojována s konkrétním dvorem, městem či náboženským společenstvím.¹⁰² Vedle jeho komunikační funkce je třeba zdůraznit rovněž reprezentativní rozměr zmiňovaného média, neboť předkládalo budoucím čtenářům stylizovaný, veskrze kladný a často zidealizovaný obraz hlavních aktérů performance. Z toho důvodu zde zcela chyběl prostor pro jakékoliv autentické svědectví přímých účastníků.¹⁰³ Podobné rysy lze vysledovat také u libret hudebně dramatických děl a scénářů divadelních představení.¹⁰⁴ Rozsáhlé popisy festivit je možné nalézt také v dobových periodikách (*Einkommende Ordinar- und Postzeitungen*, *The London Gazette*, *Nordischer Mercurius*, *Ordentliche Wochentliche Postzeitungen*, *Ordinari*

⁹⁸ M. GOLOUBEVA, *The Glorification*, s. 103–111; J. SCHUMANN, *Die andere Sonne*, s. 243–255.

⁹⁹ Jana RATAJOVÁ – Lucie STORCHOVÁ (edd.), *Žádná ženská člověk není. Polarizace genderů v českojazyčné literatuře druhé poloviny 18. století*, Praha 2010.

¹⁰⁰ Podobným způsobem postupovala například L. OLIVÁN SANTALIELSTRA, *Mariana de Austria*.

¹⁰¹ Thomas RAHN, *Festbeschreibung. Funktion und Topik einer Textsorte am Beispiel der Beschreibung höfischer Hochzeiten (1568–1794)*, Tübingen 2006.

¹⁰² H. WATANABE O'KELLY – A. SIMON (Hgg.), *Festivals and ceremonies*, s. XIII.

¹⁰³ Helen WATANABE O'KELLY, *The Early Modern Festival Book: Funktion and Form*, in: J. R. Mulryne – H. Watanabe O'Kelly – M. Shewring (edd.), *Europa Triumphans I*, s. 3–17; Jörn STEIGERWALD, *Soziale und ästhetische Praxis der höfischen Fest-Kultur*, in: Kirsten Dickhaut – Jörn Steigerwald – Birgit Wagner (edd.), *Soziale und ästhetische Praxis der höfischen Festkultur im 16. und 17. Jahrhundert*, Wiesbaden 2009, s. 17–30.

¹⁰⁴ Klaus HORTSCHANSKY (ed.), *Opernheld und Opernheldin im 18. Jahrhundert. Aspekte der Libretto-Forschung. Ein Tagungsbericht*, Hamburg 1991; Bernhard JAHN, *Die Sinne und die Oper: Sinnlichkeit und das Problem ihrer Versprachlichung*, Tübingen 2005.

Zeitung), jež nehodnotila, ale často pouze přebírala a přetiskovala získané zprávy,¹⁰⁵ rozsáhlých historických sborníkůch *Diarium Europaeum*, *Theatrum Europaeum*,¹⁰⁶ které den po dni mapovaly soudobé dění v celé Evropě, a dobových životopisech Leopolda I., jež měly za úkol šířit výhradně příznivý obraz císaře.¹⁰⁷

Prozatím zcela stranou badatelského zájmu naopak stála četná dobová panegyrická literatura, která prostřednictvím

rozličných alegorií a metafor oslavovala Leopolda I. s Markétou Terezą a také obě větve habsburského rodu.¹⁰⁸ V různých evropských archivech a knihovnách se vedle více než desítky pohřebních kázání nad zesnulou Markétou Terezą¹⁰⁹ dochovalo množství epithalamií, většinou od umělců italského původu.¹¹⁰ Z hlediska literárního žánru jde o pestrou skladbu, od krátkých lyrických forem jako byly epigramy a ódy, přes emblémy, eklogy a epýlie, až

.....
¹⁰⁵ Else BOGEL – Elger BLÜHM – Brigitte KOLSTER – Helga LEVIN (edd.), *Die deutschen Zeitungen des 17. Jahrhunderts: ein Bestandsverzeichnis mit historischen und bibliographischen Angaben I–III*, Bremen 1971–1985. Srov. J. SCHUMANN, *Die andere Sonne*.

¹⁰⁶ *Diarium Europaeum I–XXVII*, Frankfurt am Main 1659–1673; *Theatrum Europaeum VII–XI*, Frankfurt am Main 1663–1682.

¹⁰⁷ Galeazzo Gualdo PRIORATO, *Historia di Leopoldo Cesare I–II*, Wien 1670; Giovanni Baptista COMAZZI, *Istoria di Leopoldo I. Imperadore*, Wien 1689; Johann Burkhard MENCKE, *Leben und Thaten Sr. Majestät, des Römischen Käysers Leopold des Ersten*, Leipzig 1707; Gottlieb Eucharius RINCK, *Leopolds des Grossen Römischen Kayzers wunderwürdiges Leben und Thaten*, Leipzig 1708; Carlo Maria Giuseppe REINA, *Vita et imperio di Leopoldo I. Cesare sempre augusto*, Milano 1710; Franz WAGNER, *Historia Leopoldi Magni Caesaris Augusti I–II*, Augsburg 1719–1731; Constantino RONCAGLIA, *Admirables efectos de la providencia sucedidos en la vida e imperio de Leopoldo primero I–III*, Amberes 1735.

¹⁰⁸ Výjimku představují M. GOLOUBEVA, *The Glorification*, s. 103–120; Rostislav SMÍŠEK, *Deplua Charitum Aurora. Leopold I. a Markéta Tereza Španělská v symbolické řeči gratulačního spisu Sebastiana Glavinice k jejich sňatku roku 1666*, *Listy filologické* 137, 2014, s. 41–71.

¹⁰⁹ Pouze výběrově *Aeviternum Monumentum Romanorum & Germanorum imperatricis & Reginae Margaritae Augustae*, Vienna 1673; Alberto CAPRARA, *La Donna forte oratione funebre per la morte di Margarita, dAustria Imperatrice*, Vienna 1673; FRANCISCO DE HERRERA, *Oracion funeral, en las exequias de la [...] emperatriz Doña Margarita Maria de Austria, infante de España, celebrólas lanacion española*, Viena 1673; Sigismund MADOSCANI, *Mausoleum ex margaritis pretiosis Augustissimis manibus Margaritae, Hispaniarum Infantis, Invoctissimae ac Potentissimae Caesaris Leopoldi defunctae conjugis erectum, Graecii 1673*; Pedro RODRIGUEZ DE MONTFORTE, *Sermon en las honrras que a Margarita Maria de Austria emperatriz de Alemania se celebraron en la capilla real del palacio de los reyes de España*, Madrid 1673; Christophorus TRAUT, *Flos Austriae candidus et rubicundus, In Lilio Innocentiae et Rosa Pietatis representatus, In triduanis Exequijs Augustissimae Romanorum Imperatricis Margaritae Mariae [...]*, Viennae 1673.

¹¹⁰ Michael RICHTER, „Man sieht der Sternen König glantzten.“ *Der Kaiserhof im barocken Wien als Zentrum deutsch-italienischer Literaturbestrebungen (1653 bis 1718) am besonderen Beispiel der Libretto-Dichtung*, Wien 1999; Alfred NOE, *Geschichte der italienischen Literatur in Österreich. Teil 1: Von den Anfängen bis 1797*, Wien–Köln–Weimar 2011, případně starší práce Udo DE BIN, *Leopoldo imperatore I e la sua corte nella letteratura italiana*, Trieste 1910.

po epopeje a poetické genealogie Habsburků.¹¹¹

Výpovědi těchto pramenů bude nutné konfrontovat s mimořádně cennými osobními svědectvími přímých účastníků festivů, kteří na stránkách svých dopisů, deníků či paměti písemně zaznamenali své subjektivní dojmy, pocity a postřehy. Mezi těmito osobami je možné nalézt vysoké dvorské hodnostáře, kteří přicházeli téměř do každodenního styku s Markétou Terevou (Ferdinand Josef z Ditrichštejna, Ferdinand Bonaventura z Harrachu, Jan Maxmilián z Lamberka, Raimond

Montecuccoli, Jan Adolf ze Schwarzenberku a další),¹¹² vlivné duchovní (Arnošt Vojtěch z Harrachu),¹¹³ zahraniční návštěvníky Vídně v letech 1666–1673 (Andreas Julin)¹¹⁴ či přímé účastníky cesty Markéty Terezy do střední Evropy roku 1666 (Giovanni Andrea Doria, Carlo Francesco Gorani).¹¹⁵ Z toho důvodu je třeba upřít zevrubnou pozornost především ke šlechtickým rodinným archivům výše uvedených urozenců v České republice a Rakousku.¹¹⁶ V jejich pozůstalosti se navíc často dochovaly další popisy performancí, kterých se účastnil císařský

¹¹¹ Pouze výběrově Aurelio AMALTEO, *Tributi delle quattro parti del mondo à gli Augustissimi Sposi spiegati in quattro sonetti*, s.l., s.d. Österreichische Nationalbibliothek Wien, Cod. 9.924; Henricus Josephus ROEN, *Carmina in celebrandas Leopoldi I. imperatoris et Margarithae nuptias*, s.l., s.d. Österreichische Nationalbibliothek Wien, Cod. 9.885; *Genealogia Serenissimae Domus Austriacae a Philippo Primo, Rege Hispaniarum, altero Austriacae Magnitudinis Fundatore ad Augustissimos Caesares Leopoldum, et Margaretham deducta*, Graecii 1666; Vincenzo MARESCOTTI, *Alla S. Cesarea Maesta di Leopoldo Ingatio d'Austria Imperatore [...] Invito a gl'incontri della Reale Augusta sua Sposa Margherita d'Austria [...] Ode*, Bologna 1666; Francesco BAELI, *Epithalamio nell'Augustissime Nozze di Cesare Leopoldo Primo e D. Margherita d'Austria, Infanta di Spagna*, Viennae 1667; Bartolo PARTIVALLA, *Applauso epitalamico per le nozze di Leopoldo Inuitissimo Imperator de' Romani, e della reale infanta di Spagna [...] Oda*, Roma 1667.

¹¹² Alois VELTZÉ (ed.), *Ausgewaehlte Schriften des Raimund Fürsten Montecuccoli III–IV*, Wien 1900; Adriano GIMORRI (ed.), *Raimondo Montecuccoli, Viaggi*, Modena 1924; Fabio MARTELLI, *Le Leggi, Le Armie e Il Principe. Studi sul pensiero politico di Raimondo Montecuccoli I*, Bologna 1992; Susanne Claudine PILS, *Schreiben über Stadt. Das Wien der Johanna Theresia Harrach 1639–1716*, Wien 2002.

¹¹³ Katrin KELLER – Alessandro CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)* VII, Wien–Köln–Weimar 2010.

¹¹⁴ Alfred Francis PRIBRAM (ed.), *Aus dem Berichte eines Franzözen über den Wiener Hof in den Jahren 1671 und 1672*, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 12, 1891, s. 270–296; Petr MAŘA, *Praha a Vídeň v cestopisu Švéda Andrease Julina z roku 1666*, in: Alena Pazderová (ed.), *Pocta Josefu Kollmanovi. Sborník k životnímu jubileu*, Praha 2002, s. 192–213, zde s. 207–208.

¹¹⁵ „Passaggio dell'Infanta di Spagna sposa dell'imperator Leopoldo da Madrid in Italia Per quanto spetta alla Casa del Principe Doria.“ Archivio Doria Pamphilj Roma, Sc. 79. 58. „Libro secondo di memorie delle cose correnti degne d'osservazione seguita sotto il Governo dell'Ecc.mo Signor Don Luigi de Guzman Ponce de Leon Governatore di Milano (1666).“ Biblioteca Nacional di Madrid, ms. 2091 (srov. také Archivio Franco Arese Lucini).

¹¹⁶ Moravský zemský archiv Brno, G 140 – Rodinný archiv Ditrichštejnů; Oberösterreichisches Landesarchiv Linz, Herrschaft Steyr, Familienarchiv Lamberg; Österreichisches Staatsarchiv Wien,

pár či pouze samotná Markéta Tereza.¹¹⁷ Jiný neocenitelný pramen představuje rozsáhlá osobní korespondence Leopolda I. se svými důvěrníky.¹¹⁸

Vedle pramenů osobní povahy budou tvořit nedílnou součást výzkumu rovněž písemnosti úřední povahy, zejména kores-

pondence, instrukce, zprávy a jiné písemnosti císařských vyslanců a diplomatů dalších evropských mocností v Madridu (Miláně)¹¹⁹ a zahraničních ambasadorů ve Vídni.¹²⁰ Kromě rozsáhlých fondů Haus-, Hof- und Staatsarchivu Wien proto bude nutné upřít pozornost také k archiváliím

Allgemeines Verwaltungsarchiv, Familienarchiv Harrach a tamtéž, Kriegsarchiv; Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuku, Rodinný archiv Windischgrätzů; Státní oblastní archiv Treboň, pracoviště Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků.

- ¹¹⁷ Srov. například „*Bisogni del Cardinale d'Harrach per fare il viaggio, per incontrare la Maestà della Imperatrice alli confini dell'Italia.*“ Österreichisches Staatsarchiv Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Familienarchiv Harrach, kart. 133, Allgemeines, 1666 VII 12. „*Relation, wie der kaysersliche Einzug den 5. decembris 1666, so wohl auch die Coeremonien in der kirchen und hernach der sie bey dem kayserslichen Hochzeitmahl sein worden*“ z pera Ferdinanda Josefa z Ditrichštejna. Moravský zemský archiv Brno, G 140 – Rodinný archiv Ditrichštejnů, inv. č. 45, kart. 23. Srov. Katalin TOMA, *Egy császári látogatás utóélete. I. Lipót Pottendorfban, 1668*, Fons: forráskutatás és történeti segéd tudományok 9, 2002, s. 345–358; Rostislav SMÍŠEK, *Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Ditrichštejna. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (ed.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007, s. 65–111.
- ¹¹⁸ Max DVOŘÁK (ed.), *Briefe Kaiser Leopold I. an Wenzel Euseb Herzog in Schlesien zu Sagan, Fürsten von Lobkowitz 1657–1674*, Wien 1894; Zdeněk KALISTA (ed.), *Korespondence císaře Leopolda I. s Humprechtem Janem Černínem z Chudenic. Díl I. (Duben 1660 – září 1663)*, Praha 1936; Helga KIRCHBERGER (ed.), *Briefe Leopolds I. an P. Emerich Sinelli 1668–1675*, Wien 1953 (Disertační práce). K tomu obecně Petr MAŤA – Stefan SIENEL, *Die Privatkorespondenzen Kaiser Leopolds I.*, in: J. Pauser – M. Scheutz – T. Winkelbauer (edd.), *Quellenkunde*, s. 837–848.
- ¹¹⁹ Nicolò BAROZZI – Guglielmo BERCHET (edd.), *Relazioni degli stati europei lette al senato dagli ambasciatori veneti nel secolo decimosettimo. Serie I – Spagna, volume II*, Venezia 1860; Amedeo PELLEGRINI (ed.), *Relazioni inedite di ambasciatori lucchesi alle corti di Firenze, Genova, Milano, Modena, Parma, Torino (sec. XVI–XVII)*, Lucca 1901; TÝŽ (ed.), *Relazioni inedite di ambasciatori lucchesi alla corte di Madrid (sec. XVI–XVII)*, Lucca 1903.
- ¹²⁰ „*Esaiæ a Pufendorf Diarium Legationis Westfalicae et Viennensis.*“ Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Handschriften Weiß 324; Karl Gustav HELBIG (ed.), *Esaias Pufendorfs, königl. schwedischen Gesandten in Wien, Bericht über Kaiser Leopold, seinen Hof und die österreichische Politik 1671–1674*, Leipzig 1862; J. FIEDLER (ed.), *Die Relationen II*; Albert SOREL (ed.), *Recueil des Instructions données aux Ambassadeurs et Ministres de France depuis les Traités de Westphalie jusqu'à la Revolution Française I. Autriche*, Paris 1884; A. F. PRIBRAM (ed.), *Venetianische Depeschen*; Amedeo PELLEGRINI (ed.), *Relazioni inedite di ambasciatori lucchesi alla corte di Viena (sec. XVII–XVIII)*, Lucca 1902; Artur LEVINSON (ed.), *Nuntiaturrechnungen vom Kaiserhofe Leopolds I. (1657, Februar bis 1669, Dezember) I–II*, Wien 1913; Oswald REDLICH, *Das Tagebuch Esaias Pufendorfs, schwedischen Residenten am Kaiserhofe von 1671 bis 1674*, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 37, 1917, s. 541–597; Geza von ANTAL – Jan C. H. de PATER (edd.), *Weensche Gezantschapsberichten van 1670 tot 1720. Eerste deel, 1670–1697 I*, 's-Gravenhage 1929.

uloženým v Archivio Segreto Vaticano, Archivio di Stato di Milano, Archivio General de Simancas, Biblioteca Nacional Madrid či Biblioteca Apostolica Vaticana.¹²¹ V případě císařského vyslance v Madridu v letech 1664–1674 Františka Eusebia z Pöttingu představuje nenahraditelnou studnici informací jeho španělsky psaný deník a osobní korespondence s Leopoldem I. a dalšími vysokými hodnostáři císařského dvora (Ferdinand Josef z Ditrichštejna, Jan Ferdinand Portia, Václav Eusebius z Lobkovic či Jan Adolf ze Schwarzenberku).¹²²

Pramenem zásadního významu pro studium (ne)každodenního života Markéty Terezy u císařského dvora a průběhu různých slavnostních příležitostí jsou ceremoniální akta a protokoly, jež se nacházejí ve vídeňském Haus-, Hof- und Staatsarchivu.¹²³ Mimořádnou vypovídací hodnotu o pravidelném využívání dvorního kostela svatého Augustina a slavnostních bohoslužbách, kterých

se pravidelně účastnili příslušníci vládnoucího rodu, nabízí rovněž *Protocollum Ecclesiae Aulico-Caesareae & Conventus FF. Eremitarum Discalc. S.P.N. Augustini*.¹²⁴

Rozličné písemnosti městské provenience, které se týkají příjezdu Markéty Terezy do metropole habsburského soustátí, příprav jejího uvítání včetně popisu průběhu slavnostního vjezdu (instrukcí, řádů), efemérní architektury a dalších doprovodných festivit, je možné studovat také v Landes- und Stadtarchivu ve Vídni.¹²⁵

Důležitou složku heuristické fáze tvoří výzkum ikonografických pramenů, jichž se k výše naznačenému tématu habilitační práce dochovalo nepřeberné množství. V žádném případě však nejde výhradně o podobizny Markéty Terezy, často od věhlasných umělců, umístěné v mnoha evropských galeriích a muzeích.¹²⁶ Nedílnou součástí oficiálních popisů, scénářů a libret jednotlivých performancí rovněž byly četné rytiny a vyobrazení. K ovlivňování veřejného mínění však sloužila také roz-

¹²¹ Důležitou roli zde může sehrát rovněž studium opisů relací benátských vyslanců, uložených v Handschriftensammlung der Österreichischen Nationalbibliothek Wien. Srov. například „*Dispacci di Vienna anno 1664 e 1665*.“ Tamtéž, Cod. 6.651.

¹²² A. F. PRIBRAM – M. LANDWEHR VON PRAGENAU (edd.), *Privatbriefe Kaiser Leopold I. I–II*; Miguel NIETO NUÑO (ed.), *Diario del conde de Pötting, embajador del Sacro Imperio en Madrid (1664–1674)* I–II, Madrid 1990.

¹²³ Mark HENGERER, *Die Zeremonialprotokolle und weitere Quellen zum Zeremoniell des Kaiserhofes im Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchiv*, in: J. Pauser – M. Scheutz – T. Winkelbauer (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie*, s. 76–93, zde s. 80, pozn. 22. Srov. Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Ältere Zeremonialakten 1663–1666, kart. 7; 1667–1673, kart. 8; Obersthofmeisteramt – Zeremonialprotokolle Bd. 2: 1660–1674.

¹²⁴ Bibliothek des Augustinerklosters Wien, Augustinerkonventsarchiv.

¹²⁵ Landes- und Stadtarchiv Wien, Hauptarchivsakten 16/1666 a 7/1667.

¹²⁶ I. SMIDT-DÖRREBERG, *Margarita Maria*, s. 77–79; Hubert WINKLER, *Bildnis und Gebrauch. Zum Umgang mit dem fürstlichen Bildnis in der frühen Neuzeit. Vermählungen – Gesandtschaftswesen – Spanischer Erbfolgekrieg*, Wien 1993, zvláště s. 83–92.

ličná letáková literatura, která obsahovala vedle obrazového materiálu i doprovodný vysvětlující text.¹²⁷

Stranou pozornosti nelze nechat ani památky hmotné kultury spojené s osobou mladé infantky, kterých se na rozdíl od efemérní architektury dochovalo do současnosti nezanedbatelné množství.¹²⁸ Zde je možné uvést například velký triumfální oblouk na pobřeží Finale Ligure, jež byl vystavěn podle nákresu místního architekta a sochaře Sebastiana Bocciarda právě u příležitosti příjezdu Markéty Terezy na Apeninský poloostrov.¹²⁹ Odtud pak

infantka pokračovala kočárem po *Strada Beretta (Via dell'Imperatrice)*, jež se táhla směrem k Milánu, až do Alessandrie. Tuto komunikaci vybuodoval roku 1666 vojenský inženýr ve španělských službách Gaspare Beretta.¹³⁰ Jiný mimořádně cenný pramen představuje alegoricky zdobený sarkofág s ostatky první manželky Leopolda I., umístěný v Císařské hrobce pod kostelem kapucínů na Neuer Marktu ve Vídni¹³¹ či jediná dochovaná medaile s portrétem Markéty Terezy, která byla vyhotovena u příležitosti sňatku s Leopoldem I. roku 1666.¹³²

-
- ¹²⁷ Wolfgang HARMS (ed.), *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts. Kommentierte Ausgabe I–IV*, München–Tübingen 1980–1989; John Roger PAAS, *The German Political Broad-sheet 1600–1700 IX–X*, Wiesbaden 2007–2010. Z jednotlivých letáků například Johann Heinrich FITZING VON FITZINGSHEIMB, *Epithalamisches Emblemata, das ist, Hochzeitlicher Applausus und Sinnen-Gedicht denen glorwürdigst hochbeglückten kayserslichen beylagerb Festivitäten*, Wien 1666; *Frohes Teütschland auf!*, [Nürnberg 1666]; *Käyserliches Vermählungs-Fest, geschehen zu Wien den 5. Decemb. A. 1666*, [Nürnberg 1666].
- ¹²⁸ Srov. například Rotraud BAUER (ed.), *Barocke Tapisserien aus dem Besitz des Kunsthistorischen Museums Wien. Ausstellung in Schloss Halbturn 14. Mai bis 26. Oktober 1975*, Halbturn 1975, s. 34–54; Rudolf DRÖSCHEL – Jürgen EVERS – Hans OTTOMEYER, *The Wittelsbach Blue*, Gems and Gemology 44, 2008, s. 348–363.
- ¹²⁹ Nino LAMBOGLIA – Giovanni Andrea SILLA, *I Monumenti del Finale*, Bordighera 1951, s. 20, 30.
- ¹³⁰ Stefano TICINETO, *Il Marchesato di Finale con Carcare, Calizzano, Pallare, Bormida, Osiglia sotto la dominazione spagnola nel XVII secolo. La strada Beretta ed il viaggio della Regina nell'anno 1666*, Rocchetta di Cairo 1999; Giuseppe TESTA, *La strada Beretta 1666. Una via per l'imperatrice*, Finale Ligure 2002. Srov. také Grazia COLMUTO ZANELLA – Luciano RONCAI, *I rapporti tra Gaspare Beretta e la realtà del Finale (1644–1703)*, in: *La Spagna, Milano ed il Finale: il ruolo del Marchesato finalese tra Medioevo ed età moderna I*, Finale Ligure 1994, s. 64–142.
- ¹³¹ Magdalena HAWLIK-VAN DE WATER, *Die Kaisergruft in Wien und ihre Geschichte. Die Sarkophage unter besonderer Berücksichtigung des 17. und 18. Jahrhunderts, sowie über die in ihnen beigeetzten Persönlichkeiten*, Wien 1986, s. 89–92 (Diplomová práce); též, *Die Kapuzinergruft*, Wien 1993². K tomu také zveřejně Colestin WOLFSGRUBER, *Die Kaisergruft bei den Kapuzinern in Wien*, Wien 1887, s. 126–128.
- ¹³² Karl DOMANIG, *Die deutsche Medaille in kunst- und kulturhistorischer Hinsicht*, Wien 1907, s. 62, č. 400; I. SMIDT-DÖRRENBERG, *Margarita Maria*, s. 27.

Rostislav Smíšek

**Margaretha Theresa von Spanien in der symbolischen Sprache
der Barockperformanzen
Thesen der Habilitationsschrift**

Die vorzubereitende Habilitationsschrift nimmt sich vor, in Anlehnung an die konzeptionellen und methodologischen Herangehensweisen Peter Burkes, seiner Schülerin Maria Goloubeva und der Historiker um Irmgard Pangerl, Martin Scheutz und Thomas Winkelbauer die Entwicklung und Veränderung der allegorischen Elemente des multimediale Bildes von Margaretha Theresia in der symbolischen Sprache der Barockperformanzen zu verfolgen und zu skizzieren. Es handelt sich nicht nur um Theater-, Musik- und Operaufführungen, sondern auch um Krönungen, verschiedene Karussells (Turniere), feierliche Einzüge in die Städte, pompöse Empfänge, Feuerwerke, Schlittenfahrten, öffentliche Audienzen und Gastmähler wie auch Festivitäten, die mit den Lebenszyklen der kaiserlichen Familien eng verbunden waren, Wallfahrten und feierliche Gottesdienste und viele weitere kirchliche wie auch profane Feste und feierliche Anlässe.

Wie bereits der amerikanische Soziologe kanadischer Herkunft Erving Goffmann ganz prägnant bemerkte, spielt jedes Individuum auf der Weltbühne eine bestimmte, ihm genau zugewiesene Rolle, dabei bemüht sich jeder darum, sich selber in bestem Licht als vollkommenes Wesen, das frei von etwaigen Makeln ist, zu zeigen. Durch die Optik der unterschiedlich starken Stilisierung muss auch die historische Figur der ersten Ehefrau Leopolds I. und ihre Aufgabe in den Barockperformanzen betrachtet werden. Es ist zu berücksichtigen, dass die Autoren der Dramaturgie der zeitgenössischen Performanzen und Panegyriken sich an ein bestimmtes Programm gehalten hatten, das eng mit den machtpolitischen Interessen der Habsburger, eventuell der einzelnen Linien der Nachkommen Rudolfs I., verwoben war. Gleichzeitig spiegelten sie die zeitgenössischen genderbezogenen Vorstellungen über die Frauen (Herrscherinnen), ihre Lebensaufgaben und Position in der Gesellschaft wider. Daher ist eines der Hauptziele dieser Arbeit, das allegorische Bild von Margaretha Theresa und seine Genese vor dem Hintergrund konkreter Lebensrollen – als spanische Infantin und zweitgeborene Tochter des Königs von Spanien, als Braut des Kaisers und potentielle Erbin eines ausgedehnten Imperiums, als Gemahlin Leopolds I. und liebende Mutter und verstorbene Kaiserin – ein Vorbild aller Tugenden – auf ihrem Weg zum Seelenheil anzudeuten.

In Hinblick auf den angedeuteten Forschungsstand der behandelten Problematik zielt die vorzubereitende Habilitationsschrift keinesfalls darauf ab, eine erschöpfende synthetische Betrachtung der Figur der ersten Ehefrau Leopolds I. vorzulegen. Es soll sich vor allem um eine ausführliche Fallstudie handeln, die das Gedankenbild einer konkreten historischen Figur zu erfassen versucht, wobei sie aus einem bunten Spektrum von materiellen, ikonographischen und schriftlichen Quellen hervorgehen wird. In diesen Quellen, wie bereits die bisherigen Erkenntnisse zeigten, treten auf der Plattform der gemeinsam

geteilten Aspekte der religiösen, politischen und sozialen Identität der Habsburger die einzelnen Facetten der individuellen Identität der spanischen Infantin in den Vordergrund. Beginnend mit Rudolf I. formten die Habsburger die charakteristische Symbolik, die nach und nach zu einer Art Apotheose ihrer Machtansprüche wurde und sich an der Gestaltung der kollektiven Identität des Herrscherhauses mit eigenen Sitten und Gewohnheiten beteiligte. Gerade die Akzentuierung der Tradition gehörte zu den unabdingbaren selbstidentifizierenden Elementen der Gedankenwelt privilegierter Individuen. Die Demonstration der besonderen Identität spiegelte sich in der Wahl symbolischer Ausdrucksformen wider, derer sie sich bei der bewussten Präsentation zur Verdeutlichung ihrer außergewöhnlichen gesellschaftlichen Stellung bedienten und die gleichzeitig in den Augen der zeitgenössischen Beobachter eine klar verständliche Botschaft übermittelten.

KEY WORDS:

the Habsburgs; Margaret Theresa of Spain; Baroque Performances; symbolic communication; allegoric image.